

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Práce s Čapkovou Noetickou trilogií na SŠ

Work with Čapek's Noetic trilogy on the high school

Vedoucí diplomové práce:	doc.PhDr. Ondřej Hník, Ph.D.
Autor diplomové práce:	Bc. Markéta Skorkovská Husova 757, Kladno, 27309 Učitelství vvp pro ZŠ a SŠ- český jazyk prezenční studium
Rok dokončení diplomové práce:	2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze diplomové práce je identická s její tištěnou podobou.

V Kladně

12. 7. 2015

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. PhDr. Ondřeji Hníkovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, podmětné rady a připomínky, za trpělivost, vstřícný přístup a čas, který mé práci věnoval.

OBSAH

Úvod	5
<u>Teoretická část</u>	
Didaktický potenciál	6
Neobyčejnost obyčejnosti	8
Mnohovýznamnost uměleckého díla	9
Každý je básník	11
<u>Praktická část</u>	
Pracovní list č. 1	13
Pracovní list č. 2	18
Pracovní list č. 3	22
Pracovní list č. 4	32
Pracovní list č. 5	35
Pracovní list č. 6	43
Pracovní list č. 7	50
Pracovní list č. 8	56
Závěr	66
Seznam literatury	67
Resumé	68
Klíčová slova	69
Přílohy	70

ÚVOD

Danou problematiku jsem si vybrala proto, že jsem se chtěla pokusit o mezioborové propojení, tedy literatury a občanské výchovy, ještě konkrétněji filozofie, která mě velmi zajímá. Zároveň jsem chtěla, aby práce směřovala k mému budoucímu povolání, tedy učitelství. Mohla jsem zvolit pouze teoreticky zaměřenou práci, ale po absolvování praxí v prvním ročníku studia mě začalo zajímat, jak se dá s autory pracovat na základních i středních školách, jak se vytvářejí pracovní listy, jak žáky pro daného autora nadchnout, jak je motivovat a co je vhodné k tomu využít, co je vůbec vhodné vyučovat a zdali ještě vůbec studenty literatura zajímá. Při výběru podkladů pro pracovní listy jsem brala v potaz, který autor pracuje s určitým typem filozofie a v kterých dílech můžeme filozofické aspekty odhalit. Původně jsem chtěla pracovat s existencialisty, pomýšlela jsem na jména Jean Paul Sartre či Albert Camus. Nakonec jsem se ale rozhodla pro spisovatele, dramatika, novináře a překladatele Karla Čapka a pro jeho noetickou trilogii, která podle mého názoru zůstává stále aktuální, moderní a nadčasová - nejen svým poselstvím, ale i svou mnohovrstevnatostí. Právě v těchto dílech se objevuje pro Čapka typický filozofický zobecňující nadhled, který se dotýká problému hodnoty a smyslu života, stejně tak jako princip metafyzického hledačství či bergsonovské stavění prožitku nad rozumové poznání. Z jeho filozofie jsem se zaměřila především na pluralitu pohledů a relativizaci pravdy, která je ve všech třech dílech zásadní a dobře rozpoznatelná. Všechny tři díly spojuje jejich poslání, záměr, myšlenková souvislost. Všechny rozvíjejí problém možností, způsobů a cest lidského poznávání. Cílem mé práce je vytvořit pracovní listy pro střední školy a ověřit a zhodnotit jejich uplatnitelnost v praxi. Mým úkolem je vybrat vhodné, poutavé, pro studenty srozumitelné úryvky, navrhnout k nim patřičné, pokud možno zajímavé úkoly, které budou ve vhodném pořadí a následně v praxi vyzkoušet, jak studenti na tyto pracovní listy reagují, zda jsou schopni textu porozumět a úkoly vypracovat.

TEORETICKÁ ČÁST

Didaktický potenciál

Otázkou zůstává, zda patří Čapkova noetická trilogie mezi tak stěžejní díla, aby měla potencialitu zařadit se do středoškolského učiva a mohla být probírána stejně důkladně jako další známá Čapkova díla typu RUR, Válka s mloky apod. Má tato trilogie významný didaktický potenciál? Čapkovo dílo je velmi obsáhlé a rozmanité a studenti si obvykle raději vyberou pro ně zajímavější díla, např. Krakatit, Válku s mloky, RUR, Kapesní povídky, cestopisy a další. Faktem je, že patří mezi literárně a filozoficky obtížné texty, které mohou zaujmout jen někoho.

Podle mého názoru největší šanci na „prosazení se“ by mohl mít Hordubal, který by byl pro studenty nejschůdnější. Jeho děj připomínající detektivku by mohl být studentům bližší než ryze úvahový Obyčejný život. Podle mého názoru je pro studenty nejzajímavější a poměrně dobře lze na něm ukázat relativitu pohledu na nahlíženou věc.

Myslím si, že je dobré pracovat se všemi částmi noetické trilogie, protože každá část nabízí něco jiného a přesto stejného. Tato díla jsou stylově různorodá, nemají spolu související děj ani společné postavy, nejsou spojena časovou posloupností ani prostředím, kde se příběh odehrává. Hordubala můžeme vnímat jako prozaickou baladu o slovenském sedlákovi z Podkarpatské Rusi, která přechází do kriminálního románu. Povětroň, který je protknutý erotikou, exotikou a nemocničním prostředím, nese znaky dobrodružného a romantického příběhu se samostatnými vloženými povídkami tří postav, které se snaží zrekonstruovat příběh umírajícího neznámého cizince. Obyčejný život lze vnímat jako realistický příběh, jehož ústřední postavou je železniční úředník, který se rozhodl sepsat svůj životopis obyčejného člověka. Všechny tři části však mají společná některá klíčová témata, se kterými se však v jednotlivých dílech pracuje různým způsobem. Mezi hlavní témata patří strach z osamělosti, potřeba lásky a srdeční slabost, rozpor mezi všedností a poezií, touha po něčem, co nás přesahuje a smrt, která se objevuje v několika podobách a která se stává impulzem k hledání člověka. Tato díla nabízejí velmi silné myšlenky, nad kterými by bylo vhodné se pozastavit a zamyslet se. Dochází zde k zásadnímu poznání, že dobrat se pravdy o světě, o druhém člověku i o sobě samém je téměř nemožné, i když k ní zkusíme jít po různých cestách. Pravd je tolik, kolik je pohledů. Jediná

možnost, jak poznat druhého člověka, porozumět mu a poznat skrze něj i sebe sama, spočívá v pluralitě lidského já. Každý člověk v sobě skrývá nekonečné množství nerealizovatelných možností a příběhů, neuskutečněných snů. I když se lidé zdají na první pohled obyčejní, přesto v nich dřímají různé možné životy a běsy a právě v obyčejnosti lidského života tkví jeho neobyčejnost. Čapkova trilogie varuje před zjednodušenými výklady světa, podceňováním druhého člověka, pustotou a zevšedněním života a mezilidských vztahů. Pomocí psychologické analýzy nitra člověka a zkoumáním jeho podvědomí se dostává k nejhlubším motivům lidského citění, uvažování a jednání.

Stejně jako v jiných dílech i zde Čapek předvádí brilantní práci s jazykem, motivy, jejich návraty a variacemi. Používá objektivního i subjektivního vypravěče, vnitřní i vnější perspektivu vyprávění, homofonii i polyfonii, pluralitu pozorovatelského subjektu. Najdeme zde i skryté biblické aluze.

Vzhledem k množství děl, která se v literatuře nabízí, je velmi obtížné vybrat ta díla, která se mají stát obsahem literárního vzdělávání a která nikoli. Otázkou zůstává jakým dílům se věnovat a jak moc do hloubky. Co pro dílo znamená, když je nebo naopak není součástí středoškolského kánonu? K čemu je středoškolský kánon dobrý? Kánon představuje ponětí o tom, co jsou základní hodnoty naší kultury a literatury. Dotýká se takových otázek jako: co jsme, čeho si na sobě vážíme, kým chceme být, v čem vidíme jádro své národní identity. Je věcí společenského konsenzu a vyjadřuje mentalitu společnosti. Dílo, které je součástí kánonu, pocítujeme jako důležité, jako takové, které by měl každý vzdělaný člověk znát. Cítíme jeho jistou nadřazenost nad ostatními díly, která tak můžeme považovat za okrajová a méně hodnotná. Svým místem v kánonu si dílo zajišťuje svoji důležitost a hodnotu, ale ne vždy vyvolá pozitivní ohlas u studentů. Ti často volí „nekanonická“ díla, která je mohou oslovit mnohem více. Mnohdy studenti odmítají kanonická díla už jen z principu, že nebudou číst „něco předepsaného“. Kánon literatury slouží pro snadnější orientaci ve společenském životě. Dává nám jistotu, co bude od nás vyžadováno, máme-li se prosadit a uplatnit jako vzdělaný jedinec.

Podle mého názoru by měla být tato trilogie obsahem literárního vzdělávání. Možná by bylo vhodné zařadit práci s tímto dílem do odborného semináře, kde se nemusí studentům předat takové množství informací a procházet jednotlivé autory spíše povrchně. Jako chybu vidím takový způsob výuky, kdy se literatura učí po jménech, nikoli po dílech. Studentům je předáván jen

seznam autor- dílo, ale už nezbyvá čas na prohloubení a pochopení smyslu konkrétního díla.

Noetická trilogie se téměř vůbec nevyskytuje v čítankách, což příliš nepodporuje její prosazení se do středoškolského kánonu. Zde pro ilustraci uvádím několik středoškolských čítanek s názvy Čapkových děl, s jejichž úryvky jsou studenti seznamováni:

Čítanka III. k Literatuře v kostce: pro střední školy / Marie Sochrová ; [kresby Pavel Kantorek] . Havlíčkův Brod : Fragment, 2007: RUR, Válka s mloky, Marsyas, Matka, Bílá nemoc, Povídky z jedné kapsy, Devatero pohádek

Čítanka z české literatury pro středoškoláky: od počátků slovesnosti k dnešním autorům/ Jaroslav Pech: Válka s mloky

Čítanka 3 k literatuře: přehledu SŠ učiva/ edice MATURITA: Zářivé hlubiny, Krakatit, RUR

Čítanka pro 3. ročník gymnázií/ Josef Soukal: Malé a velké, Bílá nemoc

Čítanka 3/ Věra Martinková a kol.: RUR, Bílá nemoc

Čítanka české a světové literatury pro 3. ročník středních škol/ Vladimír Nezkušil: Šlépěj, Proč nejsem komunistou, RUR, Krakatit, První parta, Obyčejný život (doslov), Bílá nemoc, O románu První parta

Čítanka k přehledu české literatury 20. století/ Vladimír Prokop: Krakatit, RUR, Obrázky z Holandska, Žena a povolání

Neobyčejnost obyčejnosti

Bratři Josef a Karel Čapkové ve svých mladistvých literárních počátcích mířili k neobyčejnosti. Chtěli přerůst průměrnost, všednost, což můžeme pozorovat například v Krakonošově zahradě, Zářivých hlubinách či ve hře Ze života hmyzu. Oba zdůrazňovali svou originální individualitu, literární kultivovanost, intelektuální vtípnost, modernost. „V jejich mladé tvorbě se objevuje kritika individualistického nadčlověčenství, jež překračuje meze člověka či kritika měšťáckých vad.“ (F. Buriánek, 1984, 50)

V další Karlově tvorbě je pak obyčejnost spojována se samotnou lidskou existencí. V obyčejné podobě lidského bytí Čapek objevuje vlastnosti, které jsou pozitivní a které odpovídají lidské míře. Patří k nim úcta k druhému

člověku, soucítění, tolerance k odlišným názorům, odpor k násilí, úcta k lidské práci. Ve jménu obyčejné lidskosti vedl Karel polemiku se snahou převrátit svět a revolučně změnit společenský řád. „V obyčejnosti viděl zdroj pro lidskost, podmínku šťastné lidské existence bez násilí, války a všelikého útlaku.“ (F. Buriánek, 1984, 51)

V každém Čapkově díle zároveň cítíme protipól neklidu, že rovnováha může být porušena a že lidskost bude znovu ohrožena. Že ani ten nejobyčejnější způsob lidského života není dostačující zárukou trvalého štěstí. Tak si Karel Čapek svou románovou trilogií položil otázku, jak je to vlastně s člověkem, jaký vlastně je, zda vůbec může být poznán, zda může poznávat druhého a pochopit ho, zda vůbec zná sebe sama. „Tak se nakonec v Obyčejném životě ukáže, že ten obyčejný člověk, vzorně plnící své úřednické povinnosti a spořádaně žijící v manželské idylce, byl také alespoň chvíli básníkem, erotickým dobrodruhem, bojovníkem riskujícím svůj život, že byl nespokojencem, stále toužícím po něčem vzrušujícím, po něčem nedosažitelném a že to všechno patřilo do obyčejného života.“ (F. Buriánek, 1984, 52)

A jak je to tedy s tou obyčejností u Karla Čapka? Byla vůbec obyčejná? „Jestliže bychom viděli obsah obyčejnosti v kvalitách průměrnosti, obvyklosti, nevýraznosti a stálosti, pak bychom v něm sotva mohli hledat Čapkův ideál. Pokud bychom v této obyčejnosti viděli projev maloměšťáctví s jeho sobectvím a lhostejností k osudu druhých lidí, pak musíme u Čapka konstatovat kritickou a sarkastickou negaci tohoto jevu. Ale když chápeme obyčejný život obyčejného člověka ve smyslu nenápadnosti, prostoty, obecnosti, pak musíme Čapkovi přiznat, že objevil v této obyčejnosti ukryté hodnoty pro život lidstva vůbec.“ (F. Buriánek, 1984, 53) Podle Čapka je tato obyčejnost neobyčejně bohatá svými možnostmi a lidskými hodnotami. Karel Čapek svým dílem objevil a hájil neobyčejnost obyčejnosti.

Mnohovýznamovost uměleckého díla

Ideový obsah a smysl své tvorby vtěloval Karel Čapek do lidských postav a osudů rozmanitým způsobem. Čtenář během čtení pociťuje, že za konkrétním a smyslově uchopitelným příběhem chce autor říci ještě něco jiného, obecně lidského a obecně platného. „Čapkovy příběhy mají ještě druhou významovou rovinu, jsou živými a názornými symboly myšlenek, k nimž musí čtenář dospět během četby příběhu.“ (F. Buriánek, 1984, 42) Vzniká tak

mnohovýznamovost Čapkových děl, která zmátla už mnoho kritiků a která vzrušuje čtenáře, nutí ho k intelektuální aktivitě.

Chápání a výklad Čapkových děl tak musí počítat právě s touto jejich druhou, obecnou významovou rovinou. „Čapek navodí ve čtenáři iluzi konkrétní skutečnosti a strhuje čtenářovu představivost a citovou i myšlenkovou účastnost do předváděného nebo vyprávěného konfliktu. Ale právě přitom a právě tím čtenáře podněcuje k domýšlení příběhu nebo dramatu do roviny obecně lidské platnosti.“ (F. Buriánek, 1984, 43) A máme se vůbec děsit toho, že umělecké dílo nese v sobě několik významů? Je v tom jeho nedostatek nebo slabost? Nemáme v tom vidět spíše jeho přednost a sílu?

Mnohovýznamovost uměleckého díla je dokladem autorovy myslitelské hloubky, je výsledkem jeho důmyslných tvárných prostředků a postupů. Je také výzvou k čtenářově aktivitě, je podnětem pro jeho tvůrčí fantazii a inteligenci. Je také projevem a příležitostí tvůrčího ducha člověka. Můžeme říci, že každé Čapkovo dílo je mnohovýznamové. „Vezměme si obyčejný život. Nejprve se zdá být obhajobou právě obyčejnosti, ke které lze připojit označení maloměšťáctví. Ale pak následuje negace této obyčejnosti a spořádanosti, sebekritické doznání touhy po neobyčejném a neuspořádaném. A teprve závěrečná syntéza odpovídá na otázku, jaký to vlastně byl život, jaký to byl člověk.“ (F. Buriánek, 1984, 44) Nejde ale jen o historii jednoho člověka a jeho životního příběhu, ale o člověka obecně. A míru tohoto uměleckého zobecnění dovršuje Čapek ještě tím, že na závěr vysvětluje význam tohoto posledního dílu trilogie jako závěrečné potvrzení teze, že člověk může poznávat druhého člověka proto, že ho má v sobě, že i on je, nebo může být, jako ten druhý.

„Tato pluralistická koncepce jedné lidské osobnosti se stává základem nejen k řešení filozofické otázky noetické o možnostech lidského poznání, ale i k podnětnému naznačení morální otázky lidských vztahů ve smyslu humanitním, a dokonce i politických vztahů ve smyslu demokracie.“ (F. Buriánek, 1984, 45)

Čtenář se ale nemusí nechat dovést až k těmto filozofickým závěrům, a dokonce nemusí číst Obyčejný život jako třetí díl noetické trilogie, jako závěrečnou syntetickou tezi filozofické triády. Může si prostě číst příběh jednoho člověka, může se dát uchvátit některými psychologickými postřehy či básnický viděnými smyslovými prožitky, může uvažovat nad složitostí

obyčejného života či osobnosti člověka. Podobně v Povětroni může číst tři různá vyprávění na jedno tajemné téma a nemusí vůbec ani myslet na úlohu, kterou má tento podivuhodný román v ideovém plánu Čapkovy trilogie.

Každý je básník

V trilogii je nápadně akcentována role básníka. Básník má v Obyčejném životě poslední slovo, stejně jako v Povětroni. A můžeme říci, že v Hordubalovi měl slovo první (podle Šaldy můžeme ústřední postavu popsat, že je to tvor meditativní, jakýsi snivec, básník či filozof v rudimentárním stavu). „Jsou nesčíslné věci, je jejich rub i líc, je bezpočtu životů; v tom je celá ta poezie, že to všecko jest, a ten, kdo to ví, je básník. Svět a člověk je udělán z hrsti faktů a celého vesmíru možností, avšak pouze básník, pohybující se stejně mezi fakticitou a potencialitou, dovede ty věci, které mohou být, také uzříť.“ (J. Opelík, 2001, 146)

Čapek však model básníka demokratizuje, ruší jeho výjimečnost, protože všichni jsme obyčejní. V této trilogii se objevuje základní tvrzení Čapkovy estetického systému: Každý je básník. V každém z nás je obsažen básník, jenže souhrou nesčetných okolností vykrytalizoval jen v někom z nás. „Hordubal nezáměrně předjal konečné řešení obsažené v Obyčejném životě: primitivní sedlák, člověk krav, zedřený v amerických dolech, který nenapsal nikdy ani verš, protože se neumí ani podepsat, přesto může být označen jako snivec a básník.“ (J. Opelík, 2001, 147) Všichni jsme si rovni i v tom, že v sobě nosíme básníka.

Oproti avantgardě, s kterou ho ale spojoval odkaz na obecnou laickou tvořivost a básnivost, je Čapek zásadním vyznavačem přítomnosti, stávajících poměrů, aktualit života. Avantgarda odkládala stav, kdy poezii budou dělat všichni až do budoucí pravé říše svobody, kdežto Čapek odkazuje na přítomnost. „V dané době, na rozhraní dvacátých a třicátých let, vystupovaly do popředí spíše rozdíly mezi Čapkem a avantgardou, ale s odstupem času můžeme pozorovat, jak přibývalo vzájemného souhlasu v oblasti nejen estetické, ale i ideové a politické a že tyto shody a podobnosti působily vývojově daleko silněji než rozpory.“ (J. Opelík, 2001, 148)

Všechny výše zmíněné aspekty jsem uvedla proto, abych obhájila svůj názor, že by se Čapkovy trilogie měla stát součástí literárního vzdělávání studentů na středních školách. To, co bylo výše řečeno, by se mohlo stát součástí

literárního obsahu. K tomuto účelu jsem vytvořila osm pracovních listů, které se zaměřují konkrétně na pluralitu pohledu a relativizaci pravdy. Společným cílem všech následujících aktivit je poutavé a pro žáky přínosné zprostředkování noetické trilogie v hodinách literatury. Zvolené aktivity si kladou za cíl umožnit žákům získání poznatků o daných dílech jiným způsobem než výkladovou metodou. Navrhla jsem takové aktivity, během kterých sami žáci přímo pracují s konkrétním textem a jeho estetickou funkcí. Pokusila jsem se tedy volit takové aktivity, které předpokládají a vyžadují bezprostřední kontakt žáků s textem, ponoření do textu a jeho struktury. Aktivity, které umožní aktualizaci témat a identifikaci s postavami a tím přiblíží text žákům.

PRAKTICKÁ ČÁST

PRACOVNÍ LIST Č. 1

Žalovaný se cítí nevinný. Nezabil Juraje Hordubala, spal té noci doma v Rybářech. Ty peníze za trámem – dostal od gazdy, prý jako věno, kdyby si vzal Hafii. Sklenářský diamant nekupoval. S gazdovou neměl důvěrných styků. Nemá dále co říci.

Žalovaná se cítí nevinna. O vraždě neví nic, až ráno – Na otázku, jak se dověděla o smrti Juraje Hordubala: že jen viděla rozbité okno. S čeledínem neměla styků. Ten sklenářský diamant koupil před lety sám gazda. Vrah musel přijít oknem, protože dveře na dvorek byly po celou noc zavřeny na závoru.

Je volán Vasil Gerič Vasilů, starosta z Krivej; vysoký, ramenatý sedlák, pomalu a vážně opakuje slova přísahy. Byl z prvních, kdo viděli mrtvolu. Pravda, že hovořil, že toto je domácí robota. Proč? Z rozumu, pěkně prosím. A je vám, Geriči, známo, že Polana Hordubalová měla styky se Štěpánem Manyou? Známo. Sám jí to vytkl, než se Juraj vrátil. – A což, býval Hordubal na ženu zlý? – Nabít jí měl, pane velkomožný, prohlásil Vasil Gerič Vasilů, vyhnat z ní čerta. Ani najíst Jurajovi nedala. – Stěžoval si snad Hordubal na svou ženu? – Nestěžoval, jen se vyhýbal lidem; scházel žalem jako svíčka.

Je slyšen vězeňský lékař. Polana Hordubalová je podle všech známek v osmém měsíci těhotenství. – Obžalovaná, praví předseda, ne musíte vstávat. Kdo je otcem dítěte, které

nosíte pod srdcem?

Juraj, šeptá Polana s očima k zemi.

Hordubal se vrátil, teď je tomu pět měsíců. S kým tedy máte to dítě?

Polana mlčí.

Je volána Mária Jánoš. Chcete svědčit? Ano. Je pravda, že váš bratr Štěpán chtěl na vašem muži, aby urobil smrt Juraji Hordubalovi?

Pravda že, prosím poníženě; ale můj – ani za sto párů volů prý. Měl Štěpán poměr s gazdovou? Hej že měl, sám se tím doma chlubil. Zlý člověk je Štěpán, slavný soude. Nedobře bylo mu zasňubovat dítě; buď Bohu chvála, že s toho sešlo. – A co, svědkyně, hněval se velmi váš bratr, když ho Hordubal vyhodil? Mária se křížuje: Ach, Hospodine, jako čert: nejedl, nepil, ba ani nekouřil

Je volán za svědka Šimon Fazekaš, zvaný Leca. Viděl Polanu stát se Štěpánem toho dne, kdy se stala vražda, za potokem to bylo. Štěpáne Manyo, zapíráte i teď, že jste toho dne byl v Krivej a mluvil s Polanou Hordubalovou?

Nebyl jsem tam, prosím. Obžalovaná, mluvil s vámi Manyo za potokem? Nemluvil. Ale četníkům jste udala, že ano. Četníci mne nutili.

Vypovídá Juliana Varvarinová, souseda Hordubalových.

Ano, vídala Hordubala, chodil jako tělo bez ducha. Polana mu nedala jíst, když propustil Štěpána, ale čeledínovi kurence pékala i selata. Chodila denně spat s Manyo, Bůh ji netrestej, odplivuje souseda, ale když se vrátil Hordubal, kdo ví, kde se scházela s čeledínem; do stáje už nevkročila.

Poslední dobou Hordubal i v noci obcházel a svítil, jako by hlídal.

A poslyšte, svědkyně, vy jste viděla, jak Hordubal Štěpána hodil přes plot. Měl Štěpán při tom na sobě kabát?

Neměl, byl jen v gatích a košili. A odešel bez kabátu?

Tak, pěkně prosím. Tož tento kabát, co má na sobě, musel zůstat s jeho věcmi u Hordubalů? Štěpáne Manyo, kdy jste se vrátil pro tento kabát do Krivej?

Štěpán vstává a nejistě mrká.

Odnesl jste si jej té noci, kdy byl zavražděn Juraj

Hordubal. Můžete si sednout. A státní návladní si vítězně cosi zapisuje.

Chceš svědčit? Hafie poslušně kývne. Ano.

Chodívala tvá matka do stáje, když tam byl Štěpán? Ano, každou noc. Viděla's je někdy spolu? Viděla. Strýček Štěpán ji jednou objímal a svalil ji do slámy. A co gazda, co tatko, býval někdy s mamkou? Ne, tatko ne, jenom strýček

Štěpán. A když se gazda vrátil z Ameriky, bývala i pak mamka se strýčkem? Hafie vrtí hlavou. A jak to víš? Protože byl gazda doma, řeklo dítě zkušeně a samozřejmě. Však strýček Štěpán říkal, že tu nebude, že je teď všechno jiné –

Byl gazda hodný? Hafie rozpačitě krčí ramínky.

A Štěpán? Jé, Štěpán byl hodný. Byla mamka hodná na gazdu? Ne. A na tebe? Měla tě ráda? Měla ráda jen strýčka Štěpána. Vařila mu dobře? Vařila, ale on mi z toho dával.

A koho jsi ty měla nejraději? Děvčátko se ostýchavě vrtí.

Strýčka Štefu.

A jak to bylo, Hafie, tu poslední noc, co tatko zemřel.

Kde jsi spala? S mamou, v komoře. Neprobudilo tě něco?

Probudilo. Někdo klepal na okno a mamka seděla na posteli.

A dál? Dál nic, mamka hovořila, že mám spat či chci--li dostat bití.

A spala jsi? Hej že spala. A nic jsi neslyšela dál? Nic. Jen někdo šel po dvoře, a mamka byla pryč.

A kdo to šel – nevíš? Děvčátko otvírá podivem pusou. No,

Štěpán. S kým jiným by šla maminka ven?

ÚKOLY

1) Vytvořte skupinku po čtyřech studentech a rozdělte si mezi sebou role: žalobce obviněné Polany Hordubalové, obhájce Polany Hordubalové, žalobce obviněného Štěpána, obhájce Štěpána. Pokuste se vytvořit vlastní řeč v souladu se svou rolí a vycházejte z informací poskytnutých v textu.

Pozn. Jeden student bude zastávat roli samosoudce a nezapojuje se tak do práce skupin. Má pouze právo „navštěvovat“ jednotlivé skupiny a sledovat průběh jejich práce.

3) Vytvořte nové skupinky podle role, ve které se nacházíte. Prodiskutujte s ostatními členy skupinky své názory a postoje a vytvořte neprůstřelnou obhajobu či žalobu dané postavy. Vyberte nejlepšího mluvčího ze svého středu, který připravenou řeč přednese před třídou a bude připraven čelit argumentacím protistrany.

4) Samosoudce rozhodne o výsledku daného procesu.

5) Dokázali byste na základě této inscenace vyvodit nějaký závěr, hlavní myšlenku, která provází nejen tuto ukázkou, ale i celé dílo?

REFLEXE NÁVRHU

Cílová skupina	3. - 4. Ročník SŠ
Cíl z hlediska učitele	student vyvodí zásadní myšlenku textu, která vyplývá z inscenace procesu
Použité organizační formy, metody	skupinová, inscenace, dramatizace, práce s textem

Tento pracovní list představuje první část Čapkovy trilogie. Měl by být motivačním úvodem pro práci s touto trilogií. Cílem pracovního listu je studentům představit filozofii tohoto díla, která obsahuje hlavní myšlenku, že na jednu událost existuje více různých pohledů a nelze říct, který je jednoznačně správný. K tomuto cíli se studenti dostávají skrze konkrétní zkušenost, vlastní prožitek, který má být následně zobecněn.

Pracovní list pracuje se simulací soudního procesu, kdy studenti ve třídě hrají jisté role a inscenují tak určitou situaci. Mají se pokusit obhájit stanoviska jedné ze stran. Výhodou této metody je, že do ztvárňování jednotlivých rolí vnášejí studenti své zkušenosti, představy, postoje. Další výhodou je pak výraznější zapojení studentů do vyučovacího procesu. Tato metoda rozvíjí tvořivé a hodnotící myšlení. Umožňuje studentům vžít se do určité role a lépe tak pochopit situaci. Tento pracovní list využívá také prvky kooperativního učení, kdy studenti pracují v malých skupinkách a sdílejí své názory a postoje, diskutují a vytváří společné řešení. Učí se spolupracovat s dalšími spolužáky na stejné soudní straně, společně sestavují neprůstřelné argumenty, vytváří strategii a podporují své kolegy během soudního procesu. Předpokládám, že tento typ výuky je pro žáky mnohem zajímavější a více motivující než hodina výkladová. Studenti mohou aktivně vstoupit do děje a ovlivnit jeho vyústění. Stávají se tak součástí příběhu. Studenti mají možnost lépe si zapamatovat atmosféru díla a možná snadněji pochopit smysl díla. Předpokládám zde také částečnou identifikaci s postavou, jejíž zájmy v soudním procesu obhajují, což vede k jejímu lepšímu poznání a pochopení motivace jejího jednání. Studenti se také zároveň učí vytvářet si a prezentovat svůj postoj a názor a vytváří se zde prostor pro argumentaci. Studenti se zde zamýšlí nad otázkou pravdy, spravedlnosti, práva, viny. Ujasňují si své postoje a názory, konfrontují je s ostatními a jejich úkolem je přesvědčit soudce o své pravdě. Vstupem do role obhájce či žalobce si také student může vyzkoušet jaké to je, když má zastávat názor, s kterým vnitřně nesouhlasí a má o něm ostatní přesvědčit a musí udělat všechno pro to, aby uspěl. V této aktivitě jde o převedení textu do reálné situace a o silnou míru improvizace.

Úryvek pracovního listu jsem sestavila takovým způsobem, aby nabízel různé pohledy na jednu událost - na vraždu Hordubala. Dalším kritériem bylo, aby obsahoval alespoň minimální informace o případu a o hlavních postavách, aby studenti měli z čeho vycházet při sestavování své řeči.

Jako první v pořadí si studenti přečtou předložený úryvek (pro lepší pochopení i několikrát). Následně se rozdělí do skupin po čtyřech (zde bych preferovala rozdělení podle zájmu, kdo s kým chce být), rozdělí si mezi sebe role, které budou zastávat (zde si mohou studenti vybrat roli dobrovolně, můžeme jim role přidělit či můžeme zvolit jiný způsob, například losování). Následuje velmi obtížná část, sestavit neprůstřelnou žalobu či obhajobu. Následně se studenti přeskupí podle svých rolí a řeší problém společně. Tomuto celému procesu přihlíží jeden samosoudce (v případě, kde by počet studentů přesně nevycházel, jich může být i více), který na základě předložených argumentů rozhodne o výsledku soudního procesu. Jako nejdůležitější bych označila poslední úkol, kdy má dojít k vyvození hlavní myšlenky celé práce. Nejsm si jistá, zda by byli studenti schopní odpoutat se od konkrétní roviny a vyvodit obecný závěr bez pomoci učitele.

Úkoly jsou v takovém pořadí proto, aby studenti vycházeli nejprve z konkrétního prožitku, který se má později proměnit na obecnější myšlenku. Chtěla bych nejprve žáky motivovat pro práci s textem pomocí osobního zážitku, který si z hodiny odnesou a zapamatují, a teprve následně pracovat s klíčovou intencí textu.

Úkoly zadávám takto proto, že umožňují vstoupit do role, vžít se do postavy a lépe pochopit její jednání. Dále umožňují ukázat studentům, že na jednu událost existuje více pohledů, které se mohou lišit. Práci ve skupinách zadávám proto, aby si studenti mohli vzájemně pomáhat, a dávám tak slabším studentům možnost dojít k úspěšnému řešení úkolu. Zároveň tak vytvářím prostor pro diskusi, argumentaci, obhajobu vlastního názoru v rámci skupiny.

PRACOVNÍ LIST Č. 2

Vážená poroto, případ, který budete soudit, je jasný, až strašlivě jasný ve své jednoduchosti. Máte tu jen tři osoby. Prvá z nich je gazda Juraj Hordubal, člověk prostinký, dobrák, snad poněkud mdlého rozumu. Dře se v Americe, vydělává pět až šest dolarů denně, z toho čtyři posílá své rodině, své ženě, aby se jí lépe žilo. Hlas státního zástupce nabývá podivné, hrdelní ostrosti. A za ty krvavé peníze si tato žena platí – mladého čeledína, který se neštítí být vydržovaným milencem stárnoucí gazdové. Co neudělá Štěpán Manya pro peníze! Rozvrátí domov emigranta, odcizí matku dítěti, a až ho jeho milénka navede, zabije spícího gazdu pro váček dolarů.

Jaký zločin – jaký hřích lakoty! (Státní zástupce se zarazil. Zločin, ne hřích. Toto není soud boží.)

A pak je tu – tato žena. Jak vidíte, chladná, vypočítavá, tvrdá. Mezi ní a mladým čeledínem nemůže být láska, ani hříšná láska ne; jen smilstvo, jen hřích, jen hřích – Vydržuje si nástroj svých chtíčů, hýčká jej, ani své dcerky nedbá. Bůh se jí dotkne svým prstem: v hříších svých otěhotněla. A tu se vrací gazda z Ameriky, sám Bůh ho posílá, aby ztrestal cizoložství ve svém domě. Ale Juraj je slaboch; nikdo z nás, nikdo z mužů by, doufám, nestrpěl to, co mlčky snášel tento trpělivý a slaboduchý manžel, kterému snad už záleželo jen na tom, aby měl doma klid. Jenže s jeho návratem přestal příliv dollarů, gazdová už nemá čím udržovat přízeň mladého darmojeda. Štěpán Manya odchází ze služby hřichu; a tu nepochopitelný slaboch Hordubal, nepochybně na nátlak své ženy, mu sám nabízí ruku své dcerky, nabízí mu peníze a dvorec za to, aby se vrátil... Státní zástupce cítí v hrdle skrčení ošklivosti. A nedostí na tom. Zdá se, že Štěpán na něm vydírá a vyhrožuje mu. Tu i ten trpělivý ubožák má toho konečně dost a vyhodí drzého příživníka; ale od té chvíle má obavy o svůj život, hledá práci kdekoliv za vrchy, v noci obchází se svítilnou a hlídá. Vražedný plán je však hotov; starý sedlák příliš překáží chlípné ženě a chamtivému čeledínu; smilstvo a lakota se spojily proti němu. Stařec ochoří a nemůže hlídat, nemůže se bránit; ráno nato ho najdou se srdcem proboděným. Byl zabit, když spal.

A to je konec? Státní zástupce se tomu sám diví; měl připraven skvělý a výmluvný závěr, ale nějak se mu vzpříčil v krku, a najednou ryc, konec; sedí a sám neví, jak to přišlo. Dívá se tázavě na předsedu soudu, zdá se, že na něho souhlasně pokývají; porotci něco polykají, potahují nosem a dva zřejmě pláčou. Státní zástupce si oddychl.

Vstává Manyův advokát, mohutný člověk a právník velikého jména. Pan státní zástupce se na konci své účinné řeči dovolal srdce Juraje Hordubala. Dovolte mi, vážená poroto, abych tímto srdcem začal obhajobu svého klienta. A už to jde, jako když bičem mrská; že sama žaloba přiznává rozpor ve znaleckém posudku. Bylo srdce Hordubalovo probodeno či prostřeleno? Byla vražednou zbraní tamta nepatrná jehla z majetku Manyů nebo střelná zbraň neznámého pachatele? Pro svou osobu bych se klonil k názoru vynikající vědecké autority, která s naprostou určitostí

mluví o střelné zbrani nejmenšího kalibru. Nuže, pánové, byl-li Juraj Hordubal zastřelen, není pachatelem vraždy Štěpán Manya. A tak dále: krok za krokem rozcupovává slavný právník žalobu a dává si k tomu tlustou rukou takt. Není jediného důkazu proti mému klientovi, jsou jenom indicie. Neapeluji na city vážené poroty; jsem přesvědčen, že na základě žalobního a procesního materiálu porota Štěpána Many uznati vinným nemůže. A slavný právník vítězně a mohutně usedá.

Jako by jakýsi gombík stiskli, vyskakuje nová černá fi - gurka, advokát Polany Hordubalové, mladý a vzhledný člověk. Není jediného přímého důkazu proti jeho klientce, že měla účast na zavraždění Juraje Hordubala; jsou jen důkazy dedukované z indicií, z okolností, z hypotetické souvislosti žalovaného případu. Páni porotci, ta souvislost je vybudována na předpokladu, že Polana Hordubalová měla zájem na smrti svého manžela, čili že mu byla nevěrná. Pánové, mohl bych říci: kdyby manželská nevěra byla dostatečným motivem k vraždě, – kolik mužů, kolik žen tady, ve městě, na dědině, v samotné Krivé by bylo ještě naživu? Toto, prosím, nechme raději stranou; ale táži se, jak víme o cizoložství Polany Hordubalové? Pravda, celá dědina tu defilovala a vypovídala proti obžalované ženě. Pánové, zamyslete se: kdo z nás je jist před svými bližními a sousedy? Víte snad vy nebo vy, co o vás říká vaše okolí? Třeba i horší věci než o této nešťastné ženě; žádná bezúhonnost vás nekryje proti křivé a zneuctívající pomluvě. Žaloba si neodpustila jediného svědka, který měl chuť a odvahu potupit bezbrannou ženu –

ÚKOLY

- 1) Vyberte mezi sebou tři studenty, kteří si rozdělí roli státního zástupce, advokáta Polany Hordubalové a roli advokáta Štěpána. Vybraní studenti přečtou řeč své postavy před třídou a ztvární tak soudní proces.
- 2) Třída jako porota rozhodne o výsledku procesu. Odpovězte na otázky: z čeho jste vycházeli, co vás ovlivnilo a co rozhodlo?
- 3) Dokázali byste na základě této inscenace vyvodit klíčovou myšlenku této ukázky a zároveň celého díla?

REFLEXE NÁVRHU

Cílová skupina	3. – 4. ročník SŠ
Cíl z hlediska učitele	student vyvodí zásadní myšlenku textu, která vyplývá z inscenace procesu
Použité organizační formy, metody	skupinová, frontální, dramatizace, diskuse, práce s textem

Tento pracovní list je v mnohém podobný pracovnímu listu č. 1, také představuje první část Čapkovy trilogie, ale v tomto listu jsou studentům předloženy již vytvořené projevy obhájce a žalobce, studenti je nevytváří sami. S ohledem na tuto skutečnost jsem také vybírala vhodný úryvek. Dále zde o výsledku procesu nerozhoduje jeden student v roli soudce, ale celá třída jako porota. Tento pracovní list tedy také pracuje se simulací soudního procesu, který umožňuje názorněji předvést text. Pro studenty je takový způsob mnohem zajímavější než pouhé tiché čtení. Výhodou tohoto listu je tedy výraznější zapojení studentů do vyučovacího procesu. Tato metoda rozvíjí tvořivé a hodnotící myšlení.

Cílem tohoto pracovního listu je, stejně jako v pracovním listu č. 1, představit studentům filozofii plurality pohledu, kdy neexistuje jen jediný názor, pohled na jistou událost, ale každý člověk má svůj. Tuto myšlenku mají studenti vyvodit na základě úryvku, který je prezentován i v audiovizuální podobě.

V prvním úkolu by mohlo být problematické obsazení studentů do rolí, jak je budou ostatní spolužáci vybírat, na základě čeho, navíc vybraní studenti nemusí se svým jmenováním souhlasit. Zde je důležitá manažerská práce učitele, aby v případě problémů zasáhl. První úkol zadávám tímto způsobem proto, abych studenty motivovala ke sledování textu, který se pro ně stává důležitým, protože na jeho základě budou rozhodovat o výsledku procesu a své rozhodnutí budou muset zdůvodnit. Názory studentů na vinu či nevinu se zjišťují pomocí hlasování, spočítání hlasů a zaznamenání na tabuli. Následně studenti odpoví na otázky ve druhém úkolu. Tyto otázky zde uvádím z toho důvodu, aby se studenti více zamysleli nad svým rozhodnutím, co je k němu vedlo, zpětně zhodnotili argumenty a dokázali zdůvodnit své myšlenkové pochody. Klíčový je zde ovšem třetí úkol, kde má dojít k vyvození hlavní myšlenky celé hodiny i Čapkova celého díla. Tuto myšlenku mají studenti zprostředkovanou skrze konkrétní zkušenost. Nejsem si ale jistá, zda jsou studenti schopni se z této konkrétní roviny přemístit do roviny ryze obecné.

Úkoly jsou v takovém pořadí proto, aby nejprve byly studentům nabídnuty různé pohledy na spáchaný zločin a teprve na jejich základě aby se studenti rozhodli a vytvořili si vlastní úsudek, který však musí umět zdůvodnit. Tato zkušenost ukáže, že každý se dal ovlivnit trochu něčím jiným a vidí případ odlišně, čímž se dostáváme ke klíčové myšlence díla.

PRACOVNÍ LIST Č. 3

Jasnovidec, s hlavou na stranu, se zdál vychutnávat tento obraz.

„Zvláštní je,“ poznamenal, „že tutéž událost lze vyložit dvojím naprosto různým a při tom správným způsobem. Rozhodl-li se Případ X tak překotně k návratu, řekli byste a řekl by i on: to bylo proto, aby mu nebyl ukraden jeho duševní majetek. Počal se strašně bát o své sešity, když viděl, že by mohly mít jakousi cenu. Zajisté lze z toho vytěžit značné peníze - ani ta stránka věci nebyla lhostejná Případu X, který už nebyl mladíkem. Ale hlavně tu byl ten motiv, že šlo o jeho věc, ten prudký přízvuk na já, jemuž neuniká nikdo z nás lidí. Hájíme svou věc, své právo, své dílo tak instinktivně a zuřivě, jako bychom hájili svůj vlastní život.“

„Ale na druhé straně,“ děl jasnovidec a naklonil hlavu k druhému rameni, jako by tím získal vhodný zorný úhel, „toto jsou pohnutky okamžité čili aktuální, řekl bych, pouhé záminky, aby mohl být vykonán akt rozhodnutí. Nazíráme-li na Případ X v úhrnu jeho života, má se věc jinak. Nešlo jen o jeho duševní vlastnictví, nýbrž o něco většího a těžšího: o jeho povinnost, které kdysi unikl tím, že se nechal porazit. Porušil svůj úkol, se který nebyl, a pustil jej z ruky; od té doby žil životem lichým a nesvým, životem bludným; mohlo by se říci, sešel s cesty. Ano, tomu se říká tragická vina, a je to opravdu vina, i když nemohl jednat jinak. A nyní se vrací - nebo je svým vnitřním řízením vrácen k cestě, kterou ztratil, protože mu nebyla dána trpělivost a odhodlání, aby šel po ní dál. Vrací se, člověk organicky zničený, zamořený opojením únavy, ale zralý. Teď už zná strašnou a neodmluvnou závaznost života, neboť cítí povinnost umřít. Kruh se uzavírá a veškerá nutnost se naplňuje.“

“Tedy se chtěl vrátit,” připomněl chirurg po chvíli.

“Ano, ale předem bylo nutno vykonat to ono: prodat majetek a podobně. Čím víc se zadržují tyto vnější překážky, tím prudčeji se zhušťuje jeho netrpělivost; prodlením dnů se jeho chvat stává skoro křečí. Je bez sebe zběsilostí návratu, každá minuta je mu sžíravou trýzní; konečně zašmodrchá a přerve vše a řítí se zpátky, zpátky, tam, odkud vyšel.”

“Lodí?” zeptal se chirurg.

“...Nevím. Ale kdyby byl unášen světelným paprskem, bylo by mu i to nesnesitelně dlouhé a zatínal by nehty do dlaní v nepříčetné netrpělivosti. Jistě byl jeho návrat prudký a nekonečný jako střemhlavý pád.”

“Díval jsem se na mapu,” podotkl chirurg. “Mohl letět via Florida, Kanada, Evropa nebo via Port Natal, Dakar, Evropa. Ale jaká náhoda, že by byl našel pohotovému letadlo!”

“Náhoda,” mumlal jasnovidec. “Není žádných náhod. Bylo nutno, aby se ubíral tak prudce. Nechává za sebou ohnivou čáru jako meteor.”

“A... proč se zřítit?”

“To už byl doma.” Jasnovidec zvedl oči. “Rozumíte, musel se zřítit. Nebyl by už mohl nic udělat. Stačí, že se vrátil.”

ÚKOLY

- 1) Zamyslete se, zda-li se Vám někdy reálně stalo, že jste o někom uvažovali, hodnotili ho/ji, aniž byste ho/ji znali a jaké to mělo důsledky?
- 2) Představte si postavu kompletně zafačovaného muže, který spadl z nebe a o kterém nikdo neví, kdo je, protože je v komatu. Pokuste se i na základě přečtené ukázky vytvořit vlastní interpretaci života Případu X.
- 3) Zamyslete se nad tím, zda můžeme říci, že na vše existuje jen jediný možný pohled. Jak je tato myšlenka pojata v předloženém úryvku? Diskutujte ve dvojicích a nejdůležitější myšlenky zaznamenejte.

REFLEXE NÁVRHU

Cílová skupina	2. – 4. ročník SŠ
Cíl z hlediska učitele	student napíše vlastní interpretaci života případu X, na kterém si uvědomí pluralitu pohledu na jedince
Použité organizační formy, metody	skupinová, individuální, frontální, diskuse, práce s textem

Cílem tohoto pracovního listu bylo studentům ukázat, že existuje více možných pohledů na druhé lidi, na život člověka i na různé události a dále pak jak s touto myšlenkou pracuje Karel Čapek ve svém díle Povětroň.

Tento pracovní list postupuje od konkrétní životní zkušenosti studentů, přes tvorbu vlastního textu až k zamyšlení, spojenému s textem, a zobecnění. Hned na začátku zadávám problémový úkol, kde se mají studenti vyjádřit k vlastní zkušenosti s hodnocením lidí, které neznají a o nichž nic nevědí. Tento úkol by měl sloužit jako motivační vstup do textu i do dalších úkolů. První úkol plně souzní s tím, co se v Povětronci reálně odehrává, kdy je někdo hodnocen bez poznání identity, osobnosti, důvodů. Tímto úkolem chci poukázat na to klíčové, co v Povětronci můžeme nalézt. Ptám se právě tímto způsobem, aby si studenti uvědomili, že se s tím běžně v životě setkáme a chci, aby se zamysleli i nad možnými důsledky. První úkol zadávám takto proto, aby si studenti uvědomili, že často hodnotíme druhé na základě minima informací a náš úsudek se nemusí vždy shodovat se skutečností a s názorem ostatních lidí. Tento úkol je také zároveň teoretickou „předpřípravou“ pro druhý úkol, kde už se studenti mají napsat konkrétní zhodnocení, pohled, interpretaci neznámého Případu X. Ve druhém úkolu očekávám, že se studenti rozepíší, použijí svoji fantazii. Vymezila jsem si na tuto část nejvíce času. Očekávám, že se studenti budou ve svých interpretacích lišit, abychom si na nich mohli ukázat rozdílnost názoru, pohledu, na kterou se ptám ve třetím úkolu. Ve třetím úkolu chci zároveň tuto myšlenku doložit v textu. Práci ve dvojicích jsem zvolila proto, aby si studenti navzájem představili svá stanoviska a mohli o nich diskutovat a svůj názor si potvrdit, ale třeba také obohatit, rozšířit či trochu pozměnit.

Tento úryvek jsem vybrala, protože zde jasnovidec nabízí dvě alternativy výkladu, které naznačuje spojením: „že tutéž událost lze vyložit dvojím naprosto různým a při tom správným způsobem“, což jsem myslela, že bude

pro studenty dost signifikantní. Také jsem chtěla, aby v úryvku nebylo uvedeno o Případu X příliš konkrétních informací, ale jen náznaky, aby měli studenti stejnou výchozí pozici pro interpretaci jeho života jako ostatní postavy příběhu a aby se jejich interpretace lišily, protože v případě přílišné podobnosti či shody názorů, by byla mnohem těžší práce se třetím úkolem a nedošli bychom se studenty k hlavní myšlence, kterou jsem si stanovila. Četba samotného úryvku následuje až po vypracování prvního úkolu.

Úkoly zadávám v tomto pořadí proto, abychom se od reálného života, osobní zkušenosti studentů, přes vlastní tvorbu, dopracovali až k samotnému textu. Chci tím poukázat na možnost transcendence, propojenosti, přesahu do života studentů. Klíčová myšlenka, ke které dojdeme, je každodenní součástí naší existence.

REFLEXE PRAXE

Charakteristika cílové skupiny

Ve třídě je celkově 27 žáků, z toho 16 dívek a 11 chlapců. Tato třída je celkově velmi schopná. Studenti jsou přemýšliví, zvědaví, velmi vyspělí čtenářsky i kulturně. Studenti hodně čtou, jsou sečtělí. Výběr knih je nadstandardní. Nečtou jen to, co musí a co je v nabídce. Rádi diskutují a zajímají se o různé věci, události. Ve třídě je řada lidí, kteří hrají divadlo, výborně recitují a mají skvělý mluvený projev.

Mezi nejčastější formy práce, na které je tato třída zvyklá, patří výkladové hodiny a projekty, obvykle spojené s výzkumem. Tyto projekty pak představují bloky 5-7 hodin, například na téma Obraz současné češtiny. Také je třída zvyklá na práci ve dvojicích a různé skupinové práce. Oblíbené jsou i prezentace. Tato třída není naopak příliš zvyklá pracovat s pracovními listy.

Ve třídě je několik rychlejších žáků, převážně dívky (Verča, Anička, Štěpán, Natka, Matyáš, Luisa, Terka, Veronika). Tito studenti jsou zároveň i velmi bystří. Pomalejších žáků je méně, například Jakub, Michal, Táňa. Najdou se zde i problematičtější žáci, kteří vyrušují a nedávají pozor, nejčastěji se jedná o chlapce (Viktor, Matouš, Marek, Michal).

Tento pracovní list jsem zkoušela u poloviny třídy v rámci literárního semináře. Tato část třídy byla mnohem pasivnější, lenivější a méně komunikativní než druhá část třídy.

Dílčí závěry

Považovala jsem za vhodné uvést studenty na začátku hodiny do kontextu, ve kterém se budeme pohybovat. Uvedla jsem, jakého autora a jakého díla se pracovní list týká. Také jsem zjišťovala, jaká díla od Karla Čapka znají. Sami uvedli, že Karel Čapek patří mezi autory, jejichž tvorba je velmi obsáhlá, a nejde tak vyjmenovat všechna díla. Uváděli názvy nejznámějších děl, například RUR, Válka s mloky, Bílá nemoc, ale o noetické trilogii dosud neslyšeli. Následně jsem studentům zjednodušeně nastínila děj. Vyzdvihla jsem, že se jedná o rekonstrukci života smrtelně zraněného letce, o kterém nikdo nic neví, protože ho do nemocnice přivezli v bezvědomí. Nikdo nezná jeho jméno, původ, obličej, důvod cesty a kolem jeho osoby jsou pouze dohady a hypotézy. Zásadní hypotézou je pak povídka milosrdné sestry, básníka a jasnovidce. Máme tedy před sebou Případ X, který je předmětem dohadů.

V prvním úkolu měli studenti dostatek času na zpracování odpovědi a následně jsme si měli jejich zkušenosti přečíst nahlas. V této fázi jsem však musela od svého plánu ustoupit, protože nikdo nechtěl svou odpověď prezentovat před ostatními. Rozhodla jsem se, že nemá cenu studenty nutit a

přistoupila jsem k dalšímu úkolu. Přesto při vlastním zpětném pročitání listů jsem našla i poměrně promyšlené odpovědi:

„Ano, stalo a to mnohokrát různými způsoby. Nejčastějším je ten, že když jedu například veřejnou dopravou, často koukám na lidi a vymýšlím, jakou asi mají povahu, co se jim právě teď děje a jaký je jejich životní příběh. Celkově to nemívá důsledek žádný, ale pro mě osobně velký- uvědomuji si tím rozmanitost a možnosti jak svého okolí, tak svojí fantazie. Když takto přemýšlím o lidech, které vídám často, ale i tak je neznám, důsledek je takový, že můj vztah k nim se odvíjí spíš od mých představ než jejich chování a když nastane situace konfrontace, jsem rozpolcena a nevím jak se chovat.“

„Ano, čas od času se mi stává, že hodnotím člověka podle vzhledu, podle oblečení, podle výrazu ve tváři a pohybu či chování. Je to automatické zaškatulkovat si a zhodnotit člověka podle prvního dojmu, což někdy vyvolává nedorozumění či odpor k člověku dotyčnému. Ale i tak se snažím, protože vím o této mé vlastnosti, se okřiknout at' nejsem povrchní a počkám, než ho nějak odsoudím, až se poznáme.“

Ale spíše převažovaly velmi stručné odpovědi typu:

„Ano tato situace se stává dost často ale hodnotit a kritizovat je moc lehké. Někdy se mé předpovědi shodovaly někdy ne.“

„Asi jsem tak uvažovala o hodně lidech, ale na nějaké důsledky si nepamatuji.“

Převažovaly odpovědi tohoto typu proto, že hodnotit někoho na základě prvního dojmu a minima informací je velmi přirozené. Studenti si uvědomují, že tato vlastnost patří k lidské přirozenosti a je běžnou součástí našeho života. Zřídka se objevila odpověď, ve které by byly uvedeny i důsledky hodnocení

na základě prvního dojmu, což znamená, že studenti nemají dostatek zkušenosti s tím, že by se jejich úsudky lišily od skutečnosti.

U druhého úkolu se objevily odpovědi:

„Tato postava měla popálený obličej a useknutý nos. Myslím si, že pravda o tom, co se doopravdy stalo je očividná. Byl to nějaký vědec, který se zúčastnil nebezpečné chemicko-atletické soutěže. Při překonávání překážek nebyl zřejmě dostatečně rychlý a tak přišel o své čichací schopnosti. Na konci dráhy byly nachystané různé sloučeniny, které pravděpodobně špatně smíchal a bouchly mu před hlavou. Byl to Batman.“

„První hypotéza: Nejspíše se jedná o pilota stíhačky, která byla unesena co-pilotem. Poté byl zafačován, tj. svázan, aby nemohl pilotovat, a vyhozen z kokpitu, aby se úplně nezabil, byl shozen při velmi nízkém průletu. Druhá hypotéza: Stejná jako první hypotéza jen nebyl zafačován druhým pilotem, ale yettim, který ho našel zraněného v horách. Yetti ho stabilizoval a poté protože nechtěl být spatřen, tak opět utekl.“

„Byl to normální člověk, který byl ve špatný čas na špatném místě. Pravděpodobně letěl domů za rodinou z nějaké pracovní (delší) cesty. Protože byla delší a on se znenadání rozhodl, že se vrátí domů, tak se po něm ještě nikdo neptal, protože nikdo nevěděl, že se bude vracet.“

Nejvíce mě oslovilo následující zpracování, protože je podle mého názoru nejuvědomělejší a oproti ostatním interpretacím nejvíce myšlenkově vyspělé. Fakt, že studentka odpověděla takto, znamená schopnost reflexe textu, schopnost s informacemi z textu zacházet a vytvořit na jejich základě vlastní zamyšlení.

„Případ X je pravděpodobně člověkem pocházejícím z Evropy. Před jistou dobou však svůj domov opustil, nejpravděpodobněji proto, že chtěl utéct od

svého okolí a svazujících povinností, prostě si uvědomil, že se chce všeho zbavit. Pravděpodobně odjel do oblasti střední Ameriky, což je místo, kde spousta lidí ubitých životem v industriální civilizaci evropocentrického světa hledá útěchu, v přírodě a jiných kulturních hodnotách, svobodu a anonymitu. Po letech si však začal uvědomovat, jakým způsobem je spjatý s tím, čeho se vzdal a rozhodl se vrátit, avšak přestože se mu podařilo sehnat letadlo a doletět až do této oblasti, znejistěl a uvědomil si, že věci se mění a že to, za čím se vracel, už stejně nenajde a tak raději nechal letadlo a osud ať si s ním udělá, co chce.“

Zřídka se objevila odpověď, která by více reflektovala informace z úryvku (sešity, duševní majetek, bludný život, nevykonaná povinnost, vina), což znamená, že studenti mnohem více vycházeli ze své fantazie a nenechali se spoutat předloženými indiciemi. Vkládali do příběhu své „já“. Také to však může znamenat, že nevěnovali textu dostatek pozornosti nebo mu nerozuměli natolik, aby z něj mohli vycházet.

Druhý úkol jsem zakončila zhodnocením, že jsme si přečetli několik různých interpretací a ať si studenti povšimnou, že každý přišel trochu na něco jiného. Tím jsem se dostala ke třetímu úkolu, kde už se studenti zamýšleli nad tím, zda existuje jen jediný možný pohled.

Ačkoliv bylo ve třetím úkolu součástí zadání zhodnotit, jak je tato myšlenka pojata v textu, spousta studentů toto zhodnocení vynechala. Nebo ho napsala, ale buď velmi stručně, anebo ne tak, jak jsem dopředu očekávala. Ale většina odpovědí byla důkazem, že studenti jsou schopni hodnotné reflexe. Převažovaly odpovědi typu, že existuje více pohledů na skutečnost, že není jen jediný možný a většina zastává názor, že všechny pohledy mohou být správné, pravdivé, což znamená, že správně vnímají pluralitu pohledu a mají tak možnost proniknout do smyslu předloženého úryvku i celého díla.

„Ne, určitě neexistuje jen jeden možný pohled! Ano je, každý ze zúčastněných měl jinou hypotézu a i kdyby věděli, jak se tam dostal, tak i tam se bude spekulovat o příčinách, např. havárie atd...“ (To, že student odpověděl tímto způsobem, znamená, že při své odpovědi nevycházel z konkrétního úryvku, který mu byl předložen, ale z mého úvodního vyprávění o třech hypotézách na život Případu X, protože v úryvku nejde o konfrontaci názorů zúčastněných, ale sám jasnovidec uvádí dva možné způsoby.)

„Žádní dva lidé na světě nemůžou být stejní, mohou mít podobné názory a mohou mít stejné zájmy, ale vždy budou mít na různé věci alespoň trochu odlišný pohled. Ano, tato myšlenka je pojata v textu.“ (V této odpovědi schází argumentace, jakým způsobem je myšlenka v textu pojata? To už studentka dále nerozvádí, což může znamenat, že textu dostatečně nerozumí.)

„V úryvku je Jasnovidec jako jediný představitel správného a jediného možného pohledu. Chirurg ho však doplňuje a přináší tak další pohled na věc. Rozhodně neexistuje, si myslím. Každý člověk má vlastní úhel pohledu, každý vnímáme situace nějak jinak, každý má nastavené priority jinak, což již jen to utváří náš pohled i zkušenosti. Utváří rozdílné pohledy.“ (Z úryvku podle mého názoru nevyplývá, že by jasnovidecův pohled byl jediný správný. Je pravda, že chirurg jasnovidce částečně doplňuje, ale důležité je, že i samotný jasnovidec nabízí dva možné výklady, což naznačuje věta: „že tutéž událost lze vyložit dvojím naprosto různým a při tom správným způsobem.)

„Na všechno určitě neexistuje jen jeden pohled. Je možné více pravdivých pohledů. Ale co se týče lidí, každý za ten nejsprávnější pohled považuje svůj vlastní.“

Jediná odpověď mi přišla poněkud odlišná a směřovala k tomu, že se naše pohledy různí, ale zároveň shodují. Jedná se o zajímavé zamyšlení, jehož

autorkou je ta samá studentka, jejíž příběh jsem již výše označila za nejuvědomější.

„Pohledů je nekonečno. Ale vždy se v nějakém základě shodují a v rámci diskuze často můžeme dojít k závěru, že jsou vlastně stejné, jen jinak interpretované. Je to docela těžké, protože každý vidí svět jinak a s jednou věcí si spojuje jinou než druhý. Kolikrát si pak lidé myslí věci podobné až totožné, ale zní absolutně jinak. Úhlů pohledu je spousta, ale všechny jsou vyjmuty z pohledu jediného. Přirovnala bych to ke kruhu a úhlům. (studentka zde uvedla i nákres, kdy v rámci kruhu jako celku můžeme vydělit několik úhlů, které představují jednotlivé pohledy a dohromady právě vytváří onen celek) Všechny pohledy jsou v rámci celku pravdivé.“

Na závěr jsem položila studentům otázku, zda by byli schopní se filozoficky zamyslet, přenést se do abstraktní roviny a označit hlavní myšlenku, kolem které jsme se pohybovali celou hodinu, o které jsme si četli, o které jsme si povídali. Studenti navrhovali označení typu hodnocení podle prvního dojmu, předpojatý přístup, předsudky, špatný úsudek o člověku dopředu, který může mít negativní důsledky. Myslím, že k této myšlence je směřoval hlavně první úkol, který byl v tomto směru zavádějící. Další návrh byl mnohem blíže tomu, co jsem chtěla od studentů slyšet - utvořit si vlastní úhel pohledu. Na závěr jsem jim prozradila, že jsem se je snažila navést k myšlence plurality pohledu, která je stěžejní filozofickou ideou noetické trilogie i dalších Čapkových děl, a vysvětlila jim, že v našem případě se jednalo o mnohost pohledů na druhého člověka a na událost, ale že taková mnohost pohledů může být i na sebe sama, na vlastní osobnost, což můžeme pozorovat ve třetí části noetické trilogie nazvané Obyčejný život.

Zkušenost ukázala, že úryvek nebyl až tak jednoznačný, jak jsem zpočátku očekávala. Nachází se v něm pro studenty pouze jedna zásadní signifikantní věta: „*že tutěž událost lze vyložit dvojím naprosto různým a při tom správným způsobem*“, která by mohla studenty navést ke správné odpovědi ve třetím úkolu. Zbývající text byl pro ně možná poněkud náročnější, jak po stránce významové, tak po stránce jazykové. Úryvek je také poměrně delší. Nyní si uvědomuji, že by bylo mnohem názornější porovnat hypotézy milosrdné sestry, jasnovidce a básníka mezi sebou. Vybrat určité úryvky z jejich povídek a ukázat je ve vzájemném kontrastu. Nebyla jsem si jistá, zda je lepší číst text společně nahlas nebo nechat studenty, aby si ho přečetl každý sám. Zvolila jsem samostudium textu, ale neměla jsem možnost ověřit si, zda ho skutečně všichni dočetli až do konce. Dále se ukázalo, že úkoly byly formulovány srozumitelně a jejich pořadí bylo také vyhovující.

Práce s pracovním listem vystačila na 35 minut, protože studenti nevyužili dostatek času na zpracování druhého úkolu. Čas jsem měla rozvrhnutý na celých 45 minut.

PRACOVNÍ LIST Č. 4

Máme tedy osobu a její příchod; místo, kde se nám vynoří, je rozhodnuto předem; je to Kuba. Mohl by to být kterýkoli jiný z ostrovů Antilských, ba, mohlo by to být kterékoliv místo ve světě, jen když by bylo dostatečně vzdálené. Ta vzdálenost je nám dána tím, že letěl a že nevíme odkud; je to místo daleké a více méně exotické právě proto, že nám je neznámé. Ty měny, které jste našli v jeho kapse, ukazují na ostrovy Antilské; pravda, je ještě jedna končina, kde spolu sousedí americké, britské, francouzské a holandské osady; jsou to břehy moře ohraničeného Filipinami, Annamem, Singapurem a Sumatrou, a nenašel jsem nic, co by vylučovalo tuto možnost. Musel jsem volit, i rozhodl jsem se pro Antilly z pohnutek patrně osobních; řekl jsem vám, že mají pro mne zvláštní kouzlo. Prostě tam někde je místo mého útěku; nikdy tam asi nepřijdu, ale je to končina, jež existuje pro mne silněji než země, ve kterých jsem byl. To tedy jsou zhruba východiska naší povídky, a zbývá určit terminus ad quem. Je jím, rozumí se, pád člověka, který nedoletěl; ale tady vyvstává

důležitá otázka: letěl někam za novým cílem nebo se vracel? Víme jen to, že nesmírně spěchal, neboť letěl za prudké vichřice. Můžeme obecně soudit, že člověk, který se ubírá do nových poměrů a za věcmi, které mu nejsou známy, není prost jisté váhavosti, ba dokonce strachu, jenž ho brzdí; naproti tomu člověk, který se navrácí, je spíš netrpělivý; jelikož anticipuje cíl, podceňuje dráhu, která k němu vede. Řekl bych, ten člověk tak spěchal, jelikož se navrácel, a přijímám to jako pravděpodobnou skutečnost. Nehledíc k tomu, že člověk, který někam letí, by se mohl brát kterýmkoliv směrem větrné růžice, neboť neomezený je počet možných a myslitelných cílů, mezi kterými lze volit; kdežto člověk, který se navrácí, může letět jen na jedno místo, jediné myslitelné mezi všemi, za cílem od počátku určeným, nutným a nezaměnitelným. Cesta zpět je ta, která je přesně vymezena. Teprve tím je stanoven konec naší povídky a můžeme začít od začátku.

- 1) Na lístečku jste dostali jméno jednoho ze svých spolužáků. Pokuste se pomocí novin ztvárnit jeho osobnost. Zároveň si připravte slovní komentář.
- 2) Vyhledejte ve třídě spolužáky, kteří dostali za úkol popsat stejného studenta, a vytvořte skupinku. Porovnejte své názory. Měli jste na spolužáka stejný pohled nebo se lišil? Co z toho vyplývá?
- 3) Našli byste podobnou intenci v textu? Diskutujte ve dvojicích a nejdůležitější myšlenky zaznamenejte.
- 4) Napište krátkou úvahu na to, jak může jednotlivec promítat vlastní zkušenosti, svou osobnost do hodnocení ostatních.

REFLEXE NÁVRHU

Cílová skupina	2. – 4. ročník SŠ
Cíl z hlediska učitele	student pochopí, že na každého jedince existuje více pohledů a odhalí tuto myšlenku v textu
Použité organizační formy, metody	skupinová, individuální, frontální, diskuse, práce s textem, práce s materiálem

Tento pracovní list představuje druhou část Čapkovy trilogie - Povětroně. Cílem tohoto pracovního listu je, aby studenti dokázali vyvodit hlavní filozofickou myšlenku tohoto díla, která je založena na pluralitě pohledu na druhého člověka.

První úkol zadávám právě tímto způsobem, abych ve studentech vzbudila ochotu zabývat se smyslem druhého člověka, naladit se na „toho druhého“. Volím práci s názorným materiálem proto, abych studenty oslovila k práci. Myslím, že je tato metoda mnohem zajímavější než vytvoření prostého popisu osoby. V tomto úkolu se pohybujeme na konkrétnější rovině, kdy z něj následně budeme vyvozovat obecnější závěry. Studenti mají za úkol pomocí jakékoli úpravy starých novin (rozstříhání, lepení, zmuchlání...) vystihnout, jak oni sami vidí osobnost spolužáka, jehož jméno jim bylo přiděleno a zároveň své dílo doplnit slovním komentářem. Podstatné je, že jméno téhož studenta dostane více jedinců, aby mohli své názory mezi sebou porovnávat. Druhý úkol zadávám právě tímto způsobem, aby si studenti uvědomili, že ačkoliv dostali jméno stejné osoby, vidí ji a ztvárňují jinak. Zde bych viděla možné riziko. Může nastat situace, že se jejich názory lišit nebudou, budou se víceméně shodovat. Pak by nastala překážka pro vyvození hlavní myšlenky, která je založena na rozdílnosti pohledů. Další problém se může objevit v případě, kdy student dostane přiděleného jedince, kterého nemá rád, bude mu chtít ublížit, pomstít se mu. Měli bychom studenty dopředu upozornit, že se nesmějí vyjadřovat vulgárně, ani používat výrazy, které by mohly druhým ublížit. Je potřeba zajistit, aby tato aktivita byla psychicky bezpečná. Můžeme ji použít v dobře fungujícím, zdravém kolektivu, kde mají studenti mezi sebou přátelské vztahy a dobře se znají. Bezpečnější variantou může být, že místo jména spolužáka studenti dostanou fotografii cizí osoby, popřípadě jméno nějaké známé osobnosti.

Očekávám, že se studenti budou ve svých názorech alespoň částečně lišit a že dojdou k myšlence, že se na člověka můžeme dívat z různých úhlů pohledu, že neexistuje pouze jeden jediný pohled. Ve třetím úkolu mají studenti zhodnotit, zda se tato myšlenka objevuje v textu. Pracují ve dvojici z toho důvodu, aby si mohli vzájemně pomoci a obohatit se o pohled toho druhého. Ve formulaci tohoto úkolu bych viděla možný problém ve slově intence, zda mu budou studenti správně rozumět. Před tímto úkolem bych považovala za vhodné uvést některé základní údaje týkající se děje, aby studenti lépe pochopili kontext. Uvedla bych, že ústředním problémem je jistý Případ X,

který se dostal do nemocnice po pádu letadla a nikdo o něm nic neví. Je v bezvědomí, nemá jméno, tvář, identitu. Je pro všechny velkou neznámou a hromadí se kolem něj jen pouhé domněnky.

Samotný text se čte až před třetím úkolem. Úryvek, který jsem vybrala, hlavní myšlenku explicitně neuvádí, ale je zde obsažena jistá potencialita týkající se jedince. Nemůžeme o něm s určitostí nic říct. Nevíme, odkud přichází, kam letěl, co ho potkalo. Můžeme se pouze domnívat a vyjadřovat svůj osobní pohled, který se může lišit od skutečnosti i od pohledu někoho jiného. Uvědomuji si, že by možná pro práci studentů bylo jednodušší sestavit takový úryvek, který by obsahoval část povídky milosrdné sestry, část jasnovidce a část básníka, kde by bylo možné tyto pohledy mezi sebou porovnat. Tím by pak možná lépe vynikla myšlenka, ke které jsme měli dojít v prvním a druhém úkolu.

Před čtvrtým úkolem bych studentům odhalila další fakta týkající se příběhu. Uvedla bych jim, že na Případ X existují různé pohledy, které se promítají v povídce milosrdné sestry, jasnovidce a básníka a každý z nich se snaží zrekonstruovat život Případu X svým způsobem. V něčem se liší, v něčem se shodují. Zároveň se v jejich interpretaci odráží i část sebe sama. Tím bych otevřela prostor pro vypracování závěrečného úkolu, kde mají studenti napsat krátkou úvahu právě na toto téma.

Tento pracovní list jsem neměla možnost vyzkoušet přímo ve výuce, tudíž nemám zpětnou vazbu o jeho využitelnosti. Myslím, že by mohl studenty oslovit a motivovat k tomu, aby tomuto dílu začali přikládat stejnou váhu jako ostatním kanonicky známým dílům. Podle mého názoru by práce s tímto listem měla vystačit na jednu vyučovací hodinu.

PRACOVNÍ LIST Č. 5

Řekněme, že člověk je něco jako zástup lidí. V tom zástupu putuje, dejme tomu, obyčejný člověk, hypochondr, hrdina, ten s lokty a bůhvídko ještě; je to pomíchaný houfec, ale má společnou cestu. Vždycky někdo z nich je v čele a vede kus cesty; a aby bylo vidět, že vede, myslíme si, že nese v ruce standartu, na které je napsáno Já. Tak, teď on je Já. Je to jen slovo, ale takové mocné a velitelské slovo; dokud je tím Já, je pánem zástupu. Potom se protlačí dopředu zase někdo jiný z houfu, nu, a teď on nese tu standartu a je tím vedoucím Já. Řekněme, že to Já je jenom taková pomůcka, takový prapor udělaný jen proto, aby ten hlouček měl

něco v čele, co představuje jeho jednotu. Kdyby nebylo zástupu, nebylo by třeba ani toho společného odznaku. Zvíře snad nemá žádné já, protože je jednoduché a žije jenom svou jedinou možností; ale čím jsme složitější, tím víc musíme sami v sobě uplatňovat to Já a zvedat je co nejvyšší: pozor, toto jsem Já.

ÚKOLY

- 1) Jaká je podle Vás hlavní myšlenka tohoto úryvku?
- 2) Myslíte si, že na člověka existuje jen jediný možný pohled? Zdůvodněte.
- 3) Pokuste se sami v sobě odhalit několik postav, životů, které skládají dohromady Váš obyčejný život, a napište úvahu.
- 4) Bylo pro Vás těžké odhalit v sobě více osobností?

REFLEXE NÁVRHU

Cílová skupina	1. – 4. ročník SŠ
Cíl z hlediska učitele	student vysvětlí hlavní myšlenku textu a napíše úvahu o pluralitě vlastního já
Použité organizační formy, metody	individuální, frontální, práce s textem

Cílem tohoto pracovního listu bylo ukázat studentům, jak Karel Čapek pracuje s pluralitou pohledu v tomto díle. Nechat studenty zamyslet se nad vnitřní psychologickou složitostí člověka a nad myšlenkou, že každý člověk je zástup bytostí a má řadu možností, z nichž jen některé realizuje svým životem a že každý člověk znamená mnohost.

K tomu jsem vybrala i příslušný úryvek z tohoto díla, od kterého očekávám, že bude pro studenty srozumitelný a nebudou mít problém s jeho interpretací. Tento úryvek jsem vybrala proto, že je v něm dobře viditelná hlavní myšlenka, že člověka tvoří několik „já“, která se v průběhu života střídají a vždy je jedno dominantní a vede ostatní. Osobu člověka vede jeden hlavní zástupce a ten drží v ruce standartu. Přesto všechny tyto osobnosti dohromady tvoří jednotu člověka.

Tento pracovní list postupuje od práce s textem, kde jde o vyvození hlavní myšlenky úryvku, přes obecné zamyšlení až k vlastní zkušenosti a reflexi vnitřní osobnosti. Úkoly jsou v takovém pořadí proto, že jsem chtěla úvahovou část zakotvit na pevných základech textu a z toho vycházet při další práci. Zadávám úkoly tímto způsobem proto, aby studenti viděli propojenost ústřední myšlenky díla se svým životem. Že se nejedná pouze o záležitost knížky, ale že zde můžeme nalézt i vyšší přesah a spojitost s jejich osobností.

První úkol zadávám právě tímto způsobem, aby se studenti ponořili do textu a snažili se odhalit smysl úryvku, se kterým máme dále pracovat. Druhý úkol zadávám proto, abych zjistila názor studentů na danou problematiku a jejich schopnost svůj názor obhájit. Nejnáročnější je třetí úkol, který zadávám jako reflexi nad sebou samým, aby si studenti uvědomili složitost a mnohvrstevnatost své vlastní osoby a dokázali se na sebe podívat z více úhlů pohledu. Na závěr zadávám „reflexi nad reflexí“. Tento úkol zadávám proto, aby se studenti zamysleli nad tím, zda jsou schopni komplexního poznání sebe sama, což pak může být cestou od sebe samého k druhému člověku.

REFLEXE PRAXE

Charakteristika cílové skupiny

Ve třídě je celkově 27 žáků, z toho 16 dívek a 11 chlapců. Tato třída je celkově velmi schopná. Studenti jsou přemýšliví, zvědaví, velmi vyspělí čtenářsky i kulturně. Studenti hodně čtou, jsou sečtělí. Výběr knih je nadstandardní. Nečtou jen to, co musí a co je v nabídce. Rádi diskutují a zajímají se o různé věci, události. Ve třídě je řada lidí, kteří hrají divadlo, výborně recitují a mají skvělý mluvený projev.

Mezi nejčastější formy práce, na které je tato třída zvyklá, patří výkladové hodiny a projekty, obvykle spojené s výzkumem. Tyto projekty pak představují bloky 5-7 hodin, například na téma Obraz současné češtiny. Dále je pak třída zvyklá na práci ve dvojicích a různé skupinové práce. Oblíbené jsou také prezentace. Tato třída není příliš zvyklá pracovat s pracovními listy.

Ve třídě je několik rychlejších žáků, převážně dívky (Verča, Anička, Štěpán, Natka, Matyáš, Luisa, Terka, Veronika). Tito studenti jsou zároveň i velmi bystří. Pomalejších žáků je méně, například Jakub, Michal, Táňa. Najdou se zde i problematičtější žáci, kteří vyrušují a nedávají pozor, nejčastěji se jedná o chlapce (Viktor, Matouš, Marek, Michal).

Tento pracovní list jsem zkoušela u poloviny třídy v rámci literárního semináře. Tato část třídy byla mnohem aktivnější, přemýšlivější a více komunikativní než druhá část třídy, ale někteří chlapci byli vyloženě otravní a vyrušovali.

Dílčí závěry

Zkušenost ukázala, že studenti bez problému interpretovali předložený úryvek a byli schopni v něm vidět, co jsem dopředu očekávala a chtěla, aby v něm viděli.

Na začátku hodiny jsem považovala za vhodné uvést studenty do kontextu. Uvedla jsem jméno autora a díla a zeptala se jich, zda už o Karlu Čapkově a jeho díle někdy slyšeli. Samozřejmě podle očekávání jméno autora znali, ale o díle *Obyčejný život* neslyšeli a nikdo ho nečetl. Uvedla jsem jim, že je *Obyčejný život* součástí noetické trilogie, kterou dále tvoří *Hordubal* a *Povětroň*.

V prvním úkolu jsme pracovali tím způsobem, že si studenti nejprve přečetli krátký úryvek textu a pak měli čas na vypracování otázky. Studenti většinou neměli problém odhalit hlavní myšlenku textu a vymýšleli skvělé úvahy. Až mě některé odpovědi překvapily. Některé byly až příliš stručné, ale správné. Objevovaly se odpovědi typu:

„Myšlenka úryvku je to, že člověk v sobě ukrývá mnoho dalších „lidiček“-svých tváří a vzorců, podle kterých se chová v různých situacích a záleží na tom, v jaké se nachází a podle toho se protlačí jedna z těch tváří až na povrch- stejně jsou ale všichni jedna celá osobnost.“

„Že je člověk složitá osobnost a že se skládá z mnoha prvků, chvíli se chováme tak, chvíli jinak a to je asi tím, která z našich osobností se právě chopila kormidla.“

„Autor chce těmito slovy názorně ukázat, jak asi podle jeho mínění vypadá vnitřní JÁ každého z nás. Myslí si, že člověk nemá jen jeden jediný charakter (povahu), ale že se v průběhu života mění a vyvíjí podle svých dosavadních zkušeností a zážitků.“

„Úryvek ukazuje na to, že každý člověk má více osobností- světlé a stinné stránky, povahové rysy, rozdílné jednání v daných situacích. A že všechny tyto rysy tvoří nás samotné, naši osobnost, naše JÁ.“

„Člověk má více tváří, vždy si vybere jednu a tou po nějakou dobu je.“

„Autor chce popsat osobnost člověka. Hlavní myšlenka je, že člověk není jen zvíře, co se řídí instinkty, ale člověk se řídí svými malými človíčky v sobě.“

To, že studenti odpovídali tímto způsobem, znamená, že jsou schopni vyvodit hlavní myšlenku úryvku, rozumí textu a jsou schopni s ním pracovat. Zároveň si uvědomují složitost lidské osobnosti, která se skládá z několika vrstev.

Někteří studenti zůstali svými odpověďmi „na cestě“. Jejich odpovědi jsou neúplné nebo nepřesné, což znamená, že částečně textu porozuměli, vnímají zde jistou pluralitu, proměnlivost člověka, ale v jejich formulaci se odráží i další myšlenky, které z textu explicitně nevyplývají:

„Vysvětlit různé a (ne)pravidelné chování člověka v různých či stejných situacích.“

„Hlavní myšlenka se zabývá lidským myšlením a chováním, jež je z důvodu vnějších podmětů proměnlivé, a proto je to JÁ pokaždé něco jiného.“

„Podtrhnout individualitu jedince. Ukázat, že jsme každý jiný, ale jdeme za stejným cílem. Každý jsme osobnost.“

„Podle mě tenhle úryvek popisuje fungování davu. Lidé slepě jdou a následují vůdce s praporem. Další možnost je, že autor tímto vysvětloval, jak se člověk v každé situaci/ společnosti chová pokaždé dosti odlišně.“

Jen jeden student žádnou myšlenku neodhalil, což znamená, že není citlivým čtenářem a nedokáže odhalit skrytý smysl textu nebo úryvek nečetl, tudíž nebyl schopný jinou odpověď vymyslet:

„Myslím, že úryvek myšlenku postrádá a ani ji mít neměl.“

U druhého úkolu se u studentů objevuje různé pojetí této otázky. Někteří ji pojmají obecně, jiní ji vztahují sami na sebe. Někteří ji chápou ve smyslu, jak pohlížíme na ostatní nebo jak ostatní pohlíží na nás, jiní vnímají pluralitu samotné osobnosti. Uvědomují si, že je to důsledek nepřesné formulace otázky, kdy jsem ji blíže nespecifikovala. Má původní vize byla, že se studenti vyjádří k mnohovrstevnatosti „já“ člověka. Otázka by tedy měla spíše znít: Myslíte si, že na osobnost člověka existuje jen jediný možný pohled? Objevovaly se odpovědi typu:

„Existuje jich mnoho, každý to chápe svým vlastním způsobem, ale nedá se to popsat. Já osobně mám asi tři různé pohledy, které střídám dle nálady.“

„Ne. Každý člověk může vnímat stejného člověka jiným způsobem. Mít na něj jiný pohled.“

„Ne, v každé situaci reagujeme jinak a projevují se naše skryté tváře.“

„Tuto otázku můžeme brát z širšího úhlu pohledu i z užšího úhlu pohledu. Z toho užšího, čili jak my pohlížíme sami na sebe, si myslím, že existují pohledy pouze dva. Každý má dobrou i špatnou charakterovou stránku a když tedy vyhodnocujeme nějakou situaci nebo čin, pohlížíme na ně právě těmito dvěma typy osobností. Který převládne je pak už samozřejmě otázka vůle a EGA. Z širšího úhlu pohledu je to pak pohled okolí na nás. Těch je samozřejmě nespočetně, protože co člověk, to názor.“

„Myslím si, že určitě ne. Každý člověk se chová jinak v různých společnostech a jedná rozdílně na základě situace. Tudiž jeden z nás může vidět člověka jako sobeckého a druhý jako nejobětavějšího na světě. Naše rysy se projevují dle působení vnějších podnětů, tudíž podle mě nelze mít jen jednu osobnost, ani jen jeden pohled na člověka.“

Objevila se jen jedna vymykající se odpověď. V tomto případě šlo o uchopení problematiky ještě z dalšího úhlu pohledu, zda můžeme mít my sami na jednoho člověka rozdílný názor:

„Myslím si, že je dobře, aby se jedinec (např. já) díval na konkrétního člověka jen jedním pohledem. Je dobře udělat si jeden vlastní názor a jím se řídit. Kdybych měl na konkrétního člověka více pohledů, nemohl bych říct jaký teda ve skutečnosti je.“

U třetího úkolu si někteří studenti mysleli, že mají úvahu na téma pluralita lidské osobnosti pojmout obecněji a byli překvapení, že chci po nich reflexi sebe sama. Má původní vize byla, že uvedou „konkrétní figurky“, které dohromady tvoří jejich osobnost a které prochází jejich „obyčejným životem“. Snažila jsem se je odkázat zpětně k úryvku, kde mohli najít inspiraci pro své zamyšlení. Někteří povšechně rozebírali, pod jakými vlivy se jejich chování mění, jak se mění jejich nálady a projevy podle společnosti, ve které se nachází, ale jen málo studentů uvedlo opravdu konkrétní označení svých figur, což znamená, že si jsou studenti vědomi rozmanitosti vlastního „já“, ale nejsou schopni jednotlivé složky pojmenovat jedním souhrnným označením.

„Šašek, génius, myslitel, namyšlenec, sportovec, lenoch, gurmán, hráč, komediant, extrovert, snob egoista. Myslím si, že jsem unikát s velkým počtem chyb, ale i s velkým počtem kladů a specifickým smyslem pro humor. Občas mám špatnou náladu a můj soubor človíčků vedou egoisti, snobové a namyšlenci, ale někdy (jako dnes) prapory jednoznačně nesou šašci a komedianti spolu s extrovertama. A třetí nálada je sám pro sebe, kdy vede gurmán, hráč (na PC) atp. A poslední stav, který je více méně neustálý, je sportovec, jelikož tento vlajkonoš vede celý můj život.“

„Mám za to, že můj život je v tomto ohledu velmi rozmanitý. Jako komunikativní a sportovně založený člověk se pohybuji v mnoha společnostech, kde některé z nich mi nejsou zrovna příjemné. Tudiž jsem tam lehce odtaziťá, nervózní a možná i nepříjemná. V těchto společnostech jsou kupříkladu lidé, kteří ve mně vytvářejí pocit studu, nesoudržnosti a negativní energie. Na druhou stranu existují společnosti, kde se cítím sama sebou, jsem šťastná, směju se a nemusím se stále hlídat, jestli jsem náhodou neřekla něco špatně. Už jen na základě okolí se rozvíjí má osobnost různými směry. Dalším důležitým faktorem jsou vnější podněty a situace, které momentálně prožívám. Každý má někdy špatný den, je podrážděný, v blbě náladě a útočný. Ale zároveň jsou i dobré dny, kdy jsem plna optimismu a jen tak mě něco nerozhází. Toto je jen poukázání na to, jak každý z nás má různé vlastnosti, rysy a osobnosti, které se projevují jen někde a v určitých situacích.“

„Já sám v sobě pociťuji několik různých „postav“. Které se objevují na základě okolností, v nichž se zrovna nacházím. Záleží dosti na náladě, psychickém rozpoložení a lidech okolo mne. Jinak jedním s rodiči, než s kamarády a jinak také s lidmi, které příliš „nemusím“. Před rodiči se snažím vystupovat seriózně a s úctou, zatímco mezi přáteli se můžu více „odvázat“, být otevřený a uvolněný. Naopak u lidí, které nemám rád nebo se s nimi příliš nebavím, pociťuji prvky agrese (kterou samozřejmě dusím v sobě), nezájmu a otrávenosti. Když jsem šťastný, dělám rád různé vtipy a bavím se s přáteli. Když mám špatnou náladu, ať už z únavy nebo kvůli vnějším podnětům, jsem často radši uzavřen sám do sebe a nebavím se s ostatními. Svoje špatné nálady a problémy si radši vyřeším sám, než abych měl být našťvaný na svoje kamarády, když bych to s nimi rozebíral.“

U čtvrtého úkolu se názory studentů rozcházejí. Někteří tvrdí, že zhodnotit sebe sama pro ně nebyl problém a že už o sobě přemýšlí dlouho. Jiní uvedli,

že tato sebereflexe pro ně byla obtížná, ale takových studentů bylo podstatně méně:

„Odhalit ty osobnosti samo o sobě těžké není, spíš si přiznat jejich některé (spíše tedy ty špatné) vlastnosti, které mají - jinak osobnosti docela záleží na našich sociálních rolích.“

„Ani ne. Některé jsou opravdu lehce viditelné a i mí přátelé si jich všímají. Některé si však vůbec neuvědomuji, takže ani nemohou být odhaleny.“

„Těžké to rozhodně nebylo, protože nad sebou samým se zamýšlím relativně často. I když by se mohlo zdát, že člověka lépe zhodnotí okolí, nikdo jiný než on sám sebe stejně nezmění.“

„Musím přiznat, že ano, protože ani já se ve svých osobnostech nevyznám, někdy svým chováním překvapím i sám sebe a o společnosti ani nemluvím. Jsem prase.“

„Ano. Vždy po nějakou dobu se cítím jinak a je pro mě těžké napsat jak konkrétně. Často tyto osobnosti přibývají podle situace a hledám v sobě nové a nové já.“

Na závěr proběhlo shrnutí, kdy jsem se studentů zeptala, zda by byli schopní jedním či dvěma slovy označit hlavní myšlenku, kolem které jsme se pohybovali celou hodinu, o které jsme si četli, o které jsme si povídali a o které psali. Studenti navrhovali označení typu individualita člověka, vnitřní já, moje osoba, přiznání naší podstaty, sebepoznání a sebepochopení, vzorce chování. Všechny tyto úvahy byly zcela relevantní, ale chtěla jsem je dovést k myšlence plurality pohledu. Tu jsem jim tedy sama sdělila a označila ji za jednu ze stěžejních myšlenek nejen tohoto díla, ale i celé noetické trilogie a i některých dalších Čapkových děl. Vysvětlila jsem studentům, že konkrétně v tomto díle jde o pluralitu pohledu na sebe sama, ale že takto můžeme pohlížet i na ostatní lidi či události, což se projevuje v dalších dvou částech noetické trilogie. Tím jsem se vrátila ke studentovu dotazu k druhému úkolu (viz níže) a pochválila ho, že byl schopen takovéto reflexe.

Ukázalo se, že úryvek byl zvolen vhodně. Byl pro studenty jednoznačný a nebyl náročný na interpretaci. Dále se ukázalo, že řazení úkolů bylo správné, jeden navazoval na druhý. Nebylo by tedy potřeba pořadí úkolů měnit. Úkoly byly formulovány pro žáky jednoznačně a srozumitelně. Pouze u druhého úkolu se objevila nejasnost formulace, kdy se student zeptal, zda se jedná o

jediný možný pohled na sebe sama nebo na jiné lidi z vnější perspektivy. Odpověděla jsem, že záleží na něm, co si vybere. Toto bych označila za skvělý postřeh a moment zamyšlení se a uvědomění si této problematiky.

Tento pracovní list vystačil přibližně na 35 minut. Očekávala jsem, že se studenti více rozeptejí v úvahové části, což by jim zabralo více času. Zkušenost ukázala, že se tento pracovní list velmi povedl a byl pro studenty srozumitelný.

PRACOVNÍ LIST Č. 6

Počkej, počkej, to není celá historie. (To se hádají dva hlasy, rozeznávám je docela zřetelně; ten hlas, který mluví teď, jako by něco hájil.) Mně přece nešlo v životě — o nějaký postup a takové věci! Že nešlo?

Nešlo. Já jsem byl příliš obyčejný na nějakou ctižádost. Nikdy jsem nechtěl vynikat; žil jsem svůj život a dělal jsem svou práci Proč?

Protože jsem ji chtěl dělat dobře. Pohládit palcem po líci a rubu, a dobré je to. To je ten pravý obyčejný život.

Aha; a proto jsme seděli nakonec v tom úřadě, abychom nepěstovali už nic jiného než své postavení.

To — to bylo něco jiného; to už vlastně nepatřilo k tomu, jak to bylo před tím. Člověk se k stáru měnívá.

Nebo se k stáru prozradí, ne?

Nesmysl. To by se musilo už dávno ukázat, že se nějak deru do popředí či co.

Tak dobře. A kdopak to byl, ten klouček, který se trápil, že nevyniká nad své kamarády? Kdopak to tak prudce a bolestně nenáviděl syna malířova, protože byl silnější a smělejší, pamatuješ se?

Počkej, docela tak to nebylo; vždyť ten klouček si hrál většinou sám; našel si svůj malinký svět, svůj dvoreček z třísek a svůj kout mezi prkny; to mu docela stačilo, a tam zapomínal na všechno. Já to přece vím.

A proč si hrál sám?

ÚKOLY

- 1) Jaká je hlavní intence textu, jak byste ukázkou shrnuli, co je v ukázce klíčové?
- 2) Porovnejte ve dvojicích své odpovědi a společně rekapitulujte ukázkou.
- 3) Co Vás osobně na ukázce zaujalo a argumentujte čím.

REFLEXE NÁVRHU

Cílová skupina	2. – 4. ročník SŠ
Cíl z hlediska učitele	student vysvětlí klíčovou myšlenku textu
Použité organizační formy, metody	skupinová, individuální, frontální, diskuse, práce s textem

Cílem tohoto pracovního listu je na textu doložit klíčovou myšlenku plurality lidské osobnosti. První úkol zadávám právě takto proto, že chci, aby studenti sami vyvodili smysl textu. Druhý úkol zadávám proto, aby byli studenti schopni sdělit své stanovisko a argumentačně ho před druhým obhájit a byli schopni dojít ke konsenzu. Dalším důvodem je možnost sdílení a porovnávání názorů, studenti tak nahlédnou na problém i z jiné perspektivy a mohou si tak rozšířit a obohatit dosavadní stanovisko. Dalším důvodem je šance pro slabší studenty. Mají tak možnost uspět a dobrat se určité myšlenky a vyřešit úkol za pomoci bystřejších spolužáků. Třetí úkol zadávám proto, abych zjistila, zda studenty dílo oslovilo a co konkrétně je zaujalo. Zároveň se zde opět rozvíjí schopnost argumentace. Dalším důvodem je, že studenti přidělí textu osobní hodnotu, díky které si lépe zapamatují, že jsme s tímto textem v hodině pracovali. V souvislosti s tím se jim vybaví, jaké myšlenky se s tímto dílem pojí.

Úkoly zadávám v takovém pořadí proto, abychom se od intence díla dostali až k osobnímu významu, k tomu, co si studenti z hodiny odnesou v podobě toho, co je zaujalo.

Tento úryvek jsem vybrala z toho důvodu, že se zde zřetelně hádají dva hlasy uvnitř jednoho člověka, což poukazuje na rozmanitost a proměnlivost lidské osobnosti v průběhu života. Úryvek naznačuje, že se zde mísí obyčejný člověk, úředník usilující o lepší postavení, malý osamělý klouček a ti všichni dohromady tvoří jednu osobnost, jeden život. Zároveň však úryvek vyžaduje od studentů jistou citlivost četby, protože by klidně mohl být zaměněn za rozhovor dvou různých osob.

REFLEXE PRAXE

Charakteristika cílové skupiny

Ve třídě je celkově 28 studentů, z toho 18 dívek a 10 chlapců. Ve třídě se objevuje sedm výrazně rychlejších studentů a pět naopak pomalých. Ti rychlejší vše zvládnou za velmi krátkou dobu, ale bohužel často na úkor úrovně. Pomalejší studenti pak pracují velmi pečlivě, ale mnohdy těžkopádně a s malým výsledkem. Zároveň rychlejší studenti patří i mezi bystřejší, což se projevuje častými dotazy, připomínkami, které naznačují větší zájem studentů o probírané téma, ale také někdy „žvaní“. Také se ale v této třídě objevuje mnoho studentů, kteří si jen tupě zapisují, co vyučující vykládá a nepřemýšlí o obsahu. Mnohdy takoví studenti nestíhají, protože se učí na jiné předměty. Mezi nejčastější formy práce v této třídě patří samozřejmě výklad, frontální vyučování, dále pak poslech, práce ve skupinách, prezentace studentských prací - slovní i podpořená využitím počítače. Výjimečně se pak objevuje hodina, která má být pro studenty zábavnější, kde se pracuje s různými křížovkami a jsou zapojeny hry.

Dílčí závěry

V úvodu hodiny jsem studentům položila otázku, zda vědí odkud je předložený úryvek. Podle očekávání nikdo nevěděl. Dále jsem se tedy ptala, jaká díla studenty napadnou, když se řekne jméno Karel Čapek. Chtěla jsem tak zjistit jejich povědomí o tomto autorovi a zmapovat jejich předchozí zkušenosti s jeho tvorbou. Jako nejznámější se pak ukázala díla Válka s mloky, RUR, Krakatit, Bílá nemoc, Povídky z jedné a druhé kapsy.

Tento pracovní list vystačil na 35 minut. Důvodem může být velmi krátká ukázka a poměrně málo úkolů, ale také málo rozvinutá práce na prvním úkolu, málo podnětná práce ve dvojicích či nedostatečně rozvinutá závěrečná diskuse nad třetím úkolem. Očekávala jsem, že se studenti mnohem více rozepíší, ale na druhou stranu úkoly k tomu až tak příliš nenavádí, jak jsem si zpočátku myslela. Důvodem také může být neznalost studentů, kdy nejsou schopni na otázku odpovědět, ale také neochota se tímto textem zabývat. Faktorů, které mohou ovlivnit délku práce s tímto pracovním listem je mnoho.

Ukázalo se, že nejdéle trvalo vypracování prvního úkolu, kdy studenti byli textem zaskočení a zdál se jim poměrně náročný. Dlouho jim trvalo, než začali pracovat a dlouho měli prázdné listy. Při procházení třídou jsem zaznamenala jejich rozpaky. Jeden ze studentů uvedl, že mají vyplnit něco, co

v nich samotných není. Při zpětném pročitání vyplněných pracovních listů jsem zjistila, že někteří studenti měli problém rozpoznat, zda se jedná o vnitřní dialog různých osob jedné postavy nebo o dialog dvou různých lidí. Zřídka se objevila odpověď tohoto typu:

„Hlavní intencí textu je hádka dvou starších pánů. Důsledkem hádky je jejich historie a názory na okolní svět. Jeden z mužů byl v dětství utlačován. Druhý byl smělejší, chytřejší...“

„Hlavní intencí textu je hádka dvou starších lidí. Každý hlas představuje jednoho člověka. Retrospektivně se vracejí do svého útlého mládí a vzpomínají na své staré časy.“

To, že studenti odpověděli tímto způsobem, znamená, že nebyli schopni odhalit, že se jedná o jednoho člověka a zůstali u povrchní četby textu.

Z některých odpovědí nebylo dobře rozpoznatelné, zda studenti uvažují v rovině jedné osoby či více postav.

Objevila se také nejistota studentů v tom, zda tento rozhovor označit za vnitřní monolog či dialog. Toto bych označila za velmi zajímavý moment, protože studenti jsou většinou zvyklí označovat vnitřní proud myšlenek za monolog. Za vnitřní monolog však můžeme označit situace, kdy nikdo s nikým nepromlouvá a postava se zamýšlí jen sama nad sebou. Zde máme ale jinou situaci a dochází zde opravdu k dialogu.

Nejčastěji se objevovaly názory, že hlavní intencí textu je hádka vnitřních hlasů, rozhovor vnitřních já, dále pak, že se jedná o přemýšlení o minulosti, zpětný pohled na život, zhodnocení života. Také studenti uváděli, že klíčová je diskuse nad smyslem života, dosažení vyšších cílů, proměna člověka v čase, uvědomění si, kdo ve skutečnosti jsem či sama obyčejnost života.

„Vnitřní hlasy, jakési shrnutí, myšlenkový návrat do událostí svého života, obhajoba vlastního jednání před sebou samým, obhajoba svých názorů na život a snaha nepřipustit si vnitřní nespokojenost s událostmi, které se staly.“

„Zda by člověk neměl být více ctižádnostivý a chtít od života vše, co nabízí. Vnitřně se hádají jeho dva hlasy, každý má jiný názor na věc. Podstatný je tu právě ten rozhovor „vnitřních já“. Přou se a dohadují, co by pro něj kdysi bylo lepší.“

To, že student odpověděl tímto způsobem, znamená, že správně odhalil myšlenku, že se jedná o jednu postavu, ale více vnitřních hlasů, osob. Naznačuje, že pochopil hlavní smysl, že se člověk skládá z více osobností, které dohromady utváří jeho život.

Ukázalo se, že studenti jsou schopni s tímto textem pracovat, ačkoliv nedošli úplně tam, kam jsem chtěla, aby směřovali. Možná to bylo způsobeno nejednoznačností úryvku, protože odpovědi, které v hodině zazněly, se opravdu daly z úryvku vyčíst a nemohla bych je označit za nesprávné. Například:

„Člověk hodnotí svůj vlastní život, obhajoba svého jednání před sebou samým, vnitřní hádka.“

Ale jen jedna odpověď obsahovala i samotné označení - pluralita pohledu, nejsem si však jistá, zda se student nenechal ovlivnit mým shrnutím a nenapsal odpověď až dodatečně. K tomuto názoru mě vede další část odpovědi, ve které už student myšlenku první věty nerozvíjí.

„Jako skupinka jsme se shodli na pluralitě pohledu. Jde o člověka, který má v hlavě dva hlasy, které se hádají. Hádají se o historii a chování v mládí. Nejdříve jsem text pochopil špatně, ale po konzultaci s přáteli jsem dospěl ke stejnému názoru jako oni.“

Objevily se odpovědi, se kterými nemůžu úplně ze svého pohledu souhlasit:

„Člověk by měl být víc ctižádostivější, měl by chtít od života více.“

„Potlačení svého pravého já- přetvářka“

„Chtěl procházet život nejjednodušší cestou, a proto potlačoval svou pravou tvář.“

Přetvářka a potlačení svého pravého já se objevilo hned několikrát. To, že studenti odpověděli tímto způsobem, znamená, že viděli v textu jiné důležité myšlenky, přiřkládají větší váhu jinému vyznění textu, což dokazuje rozmanitost tohoto úryvku. Každý v něm může vidět něco jiného. S tím jsem ve své původní vizi nepočítala. Nyní si uvědomuji, že jsem příliš vycházela ze svého pohledu a předpokládala jsem, že studenti budou vnímat text stejně.

Po vyslechnutí několika názorů jsem studentům pro upřesnění představila své stanovisko. Vysvětlila jsem jim, co bylo mým cílem a k čemu jsem je chtěla navést. Vysvětlila jsem jim, že Karel Čapek ve své trilogii, ale i v dalších dílech pracuje s myšlenkou plurality pohledu a že tuto pluralitu můžeme

vnímat ve smyslu sebe sama, jako v tomto úryvku, ale také ve smyslu různých náhledů na událost, jako je tomu v Hordubalovi či v Povětroni, kde se k tomu přidává i pluralita pohledu na cizího, druhého člověka. Zpětně mě pak u tohoto úkolu napadlo, že bych se mohla studentů ještě zeptat, jestli se jejich názory ve dvojici lišili nebo jestli už měli od začátku stejný pohled na věc a jestli je partnerův pohled nějak ovlivnil, obohatil. Ale někteří studenti už to částečně zahrnuli do své odpovědi.

„Souhlasíme spolu dokonale.“

„Částečně jsme se shodli, částečně ne. Porovnávání dvou časových období jsme měli stejné.“

„Ve dvojici si myslíme, že je to rozmluva nad smyslem života toho jedince, jen se lišíme v názoru, kdo mezi sebou mluví.“

„Shodujeme se v názorech. Přetvářka, přizpůsobování se společnosti.“

„V porovnání se lišíme v tom, že můj kamarád se domníval, že se jedná o jednu a tu samou osobu a já si myslel, že se jedná pouze o dvě osoby.“

Také mě napadlo, že by se dvojice dala dále spojit do čtveřice, kde by si studenti vzájemně představili svá stanoviska a opět měli dojít ke společnému konsenzu.

U zpracování třetího úkolu se objevují rozporné odpovědi. Samozřejmě někoho text oslovil, jiného ne. Někdo ho považuje za náročný, jiný zase za čtivý. Studenti poměrně často kladně hodnotili způsob, styl, jakým je dílo napsáno. Objevují se názory, že text umožňuje, aby si každý mohl najít to své. Negativní ohlasy pak směřují k vytrženosti z kontextu. Studenti by potřebovali delší úryvek, aby se jim odhalily jisté souvislosti. Někteří studenti označili text za nesrozumitelný, chaoticky napsaný a nevýhodu vidí v tom, že museli úryvek číst několikrát, aby byli schopni vyvození myšlenky.

„V textu mě zaujal pohled hlavní osoby na sebe sama a zároveň s textem cítím jistou spřízněnost. Ovšem jsem se nad textem musela déle zamýšlet. Právě to je pro nové generace často obtížné.“

„Líbila - mám rád vnitřní dialog, nachází se v mnoha filmech a baví mě sledovat, jak se postava rozhoduje (který z těch hlasů si vybere), bohužel je porucha osobnosti nejčastěji problém psychopatů, toto však nebude tento případ.“

„Špatný komfort pro čtenáře, souvětí občas zbytečně dlouhá. Zvláštní interpunkce. Líbily se mi tam tázací věty, které vtáhnou čtenáře do děje.“

„Upřímně bych potřebovala delší ukázkou, abych pochopila některé souvislosti. Také jsem nepochopila, že je to vnitřní monolog jedné osoby. Možná to je tím, že jsem méně chápavá, ale nebyla jsem sama. Myslím, že ačkoliv tuto knihu neznám, mohla by být velmi zajímavá a neotřelá. Na druhou stranu znám od Čapka díla, kterým bych dala přednost.“

„Ukázka se mi líbila, nutí čtenáře k zamyšlení, jelikož každý svádí ve svém životě vnitřní boje, každý se ve své mysli snaží odůvodňovat a ospravedlňovat své jednání. Nelíbí se mi rozložení textu, pro mě dost nepřehledné.“

Za velmi dobrý postřeh z průběhu hodiny bych označila myšlenku studenta, který sám od sebe vyjádřil, že hlavní hrdina už je nejspíše po smrti. Netušila jsem, z čeho tak usuzoval a měla jsem se na to dále zeptat. Bohužel jsem nevyužila situace a odpověděla jsem, že je tomu skutečně tak a dále jsem věc nerozebírala. Ale při zpětném pročitání pracovních listů jsem zjistila, že tak usuzoval na základě vyprávění v minulém čase.

„Mluví o svém životě v minulém čase z čehož vyplývá, že je hlavní postava hodně stará nebo dokonce mrtvá.“

Jedna ze studentek se mě v průběhu vypracování úkolů zeptala, zda mám cíl, kterého chci dosáhnout. Odpověděla jsem, že mám, ale že ho v tuto chvíli nebudu prozrazovat. Mým cílem bylo, aby studenti nejprve samostatně a poté ve dvojicích vyvodili z úryvku jednu z hlavních myšlenek Čapkovy trilogie, a to je již několikrát zmiňovaná pluralita pohledu.

Zkušenost ukázala, že úryvek nebyl pro studenty až tak jednoznačný, jak jsem očekávala. Možná byl pro ně až příliš náročný, ačkoliv nebyl dlouhý. Nabízel i mnoho jiných myšlenek, než jakou jsem si stanovila jako prioritní. Také jsem si při zpětné reflexi uvědomila, že z něho možná není dostatečně patrné, zda mezi sebou hovoří více postav nebo zda se jedná o jednu postavu, která promlouvá více hlasy, což se projevilo i ve vypracování úkolů u několika studentů.

Zkušenost ukázala, že řazení úkolů je adekvátní a jejich formulace je dostačující, až na první úkol, kde se objevuje slovo intence, u kterého jsem očekávala, že mu budou studenti běžně rozumět. Ale opak byl pravdou, více než polovina studentů uvedla, že netuší, co slovo intence znamená. Můžeme pak uvažovat o jeho nahrazení například slovem záměr, smysl, vyznění, myšlenka či směřování.

Na závěr hodiny jsem se zeptala, zda někoho dílo natolik zaujalo, že by si ho přečetl celé. Přihlásil se pouze jeden student, ale i to považuji za úspěch.

PRACOVNÍ LIST Č. 7

Tak to máme třetího, povídá ve mně ten svárlivý hlas.

Jakého třetího?

Inu, jeden byl ten obyčejný, šťastný člověk; druhý, to byl ten s lokty, co se chtěl vydrápat nahoru; a ten hypochondr, to už je třetí. Nech si sloužit, člověče, to jsou tři životy, a každý je jiný. Absolutně, diametrálně a zásadně jiný.

Nu vidíš, a dohromady to byl jeden všední a jednoduchý život.

Já nevím. Ten s lokty nebyl nikdy šťastný; ten hypochondr se nemohl tak úporně drápat nahoru; a šťastný člověk nemohl přece být hypochondrem, to dá rozum. Marná řeč, tady jsou tři figury.

A jenom jeden život.

To je to. Kdyby to byly tři samostatné životy, bylo by to jednodušší.

Pak by každý z nich byl celý a pěkně souvislý, každý by měl svůj zákon a smysl — Ale takhle to máš, jako by se ty tři životy prostupovaly, chvíli ten a chvíli zase onen.

Ne, počkej, to ne! Když se něco prostupuje, to je jako horečka. Já to znám, já jsem míval noční horečky — Kriste, jak se mi všechno ve snách ohavně mátlo a prostupovalo! Ale to už přece dávno přešlo, už jsem se uzdravil; nemám přece horečku, že ne, že nemám horečku?

Aha, to zas je hypochondr. Člověče, ten to taky projel! Co projel?

Všechno. Prosím tě, když má hypochondr umřít —

Ale tak přestaň!

ÚKOLY

1) Prozrazuje o tomto člověku něco tato fotografie? Dokázali byste o něm něco říci?

- 2) Dokázali byste na základě poslechu názorů svých spolužáků vyvodit zásadní poznatek, hlavní myšlenku, která by zobecňovala to, co zde zaznělo? Pokuste se filozoficky zamyslet.
- 3) Myslíte, že tato ukázka dokládá myšlenku, ke které jsme došli v průběhu hodiny a proč?
- 4) Znáte autora, který pracuje s touto filozofií?

REFLEXE NÁVRHU

Cílová skupina	2. – 4. ročník SŠ
Cíl z hlediska učitele	student vyvodí myšlenku, že na vše existuje více možných pohledů a posoudí ji z hlediska textu
Použité organizační formy, metody	individuální, frontální, diskuse, práce s textem, práce s obrazem

Měla jsem vizi, že tento pracovní list by sloužil jako motivační úvod do noetické trilogie. Proto v tomto listu začínám úkolem s fotografií, který je pro studenty podle mého názoru atraktivnější než četba textu. Hned na začátku

zadávám problémový úkol, kde se mají studenti vyjádřit k osobnosti muže na fotografii, protože chci, aby se zamysleli nad složitostí lidské osobnosti. Dávám úkol tímto způsobem, protože očekávám, že se studenti budou ve svých názorech lišit a každý v muži uvidí jinou osobnost, anebo že v muži uvidí třeba i více vrstev, více figur. Na jejich vlastních názorech chci tak poukázat na pluralitu pohledu na člověka a na sebe sama. Úkoly zadávám takovým způsobem, aby studenti na tuto hlavní myšlenku díla přišli pokud možno sami a vycházeli přitom z vlastních zkušeností. Četba samotného úryvku následuje až po vyvození myšlenky proto, aby byli studenti schopni textu lépe porozumět a vidět v něm, co jsme si řekli. Postupuji od na první pohled nesouvisejícího úkolu přes filozofické zamyšlení až ke jménu konkrétního autora a konkrétního díla. Na jméno autora se ptám až na závěr proto, že nechci dopředu prozrazovat, o co se bude jednat a proto, že studenti třeba vymyslí i další autory a my je pak budeme moci porovnávat a diskutovat o tom.

Tento úryvek jsem vybrala, protože se v něm střetávají tři různé osoby, životy jednoho člověka. Chtěla jsem jím ukázat, že osobnost člověka není monotónní a jednoduchá, ale člověk je zástup bytostí a je pluralitou prostoupen.

REFLEXE PRAXE

Charakteristika cílové skupiny

Ve třídě je celkově 28 žáků, z toho 19 dívek a 9 chlapců. Tato třída je poměrně neaktivní, nejraději mají výkladový typ hodin, kdy jim učitel vše přednáší a oni nemusejí nic dělat, nad ničím přemýšlet. Celkově nemají takový přehled jako některé jiné třídy. Nechodí příliš do divadel a také méně čtou. Čtou jen to, o čem vědí, že budou potřebovat k maturitní zkoušce. Na druhou stranu jsou zde ale i výjimeční jedinci, například Šárka, která se účastní různých literárních soutěží a často je vyhrává. Další všestranně schopné studentky jsou například Bety, Agáta, Natka a Monika. Problematičtější studenti v této třídě nejsou, pouze někteří jsou pomalejší nebo lenivější, například Vojta, Matěj, Filip. Všeobecně bychom mohli říci, že dívky jsou na tom mnohem lépe než chlapci.

Mezi nejčastější formy práce, na které je tato třída zvyklá, patří výkladové hodiny a projekty, obvykle spojené s výzkumem. Tyto projekty pak představují bloky 5-7 hodin, například na téma Současná světová próza. Dále

je pak třída zvyklá na práci ve dvojicích a různé skupinové práce. Tato třída není příliš zvyklá pracovat s pracovními listy.

Dílčí závěry

Na začátku jsem měla vizi, že na základě práce s fotografií budou studenti schopni dojít až k vyvození hlavní myšlenky úryvku. Při zadávání pracovního listu jsem žákům záměrně neuvedla o jaké dílo a o jakého autora se jedná. Ukázalo se však, že to nebyl nejvhodnější postup. Kdyby studenti věděli, o jakého autora se jedná, tak by možná odpovídali fundovaněji a spíše by je napadla pluralita pohledů, ke které jsem se je snažila navést a se kterou Karel Čapek pracuje i v dalších dílech, která studenti probírají, například v Trapných povídkách či Božích mukách.

Jako největší chyba se ukázal první úkol. Obrázek, který jsem zvolila, nevyvolal myšlenky, které jsem potřebovala, a spíše vedl k něčemu jinému. Většina studentů uváděla stejné nebo podobné vlastnosti, které by přisoudili muži na obrázku, jen málo se lišili. Jestliže jsem chtěla ukázat pluralitu pohledů, potřebovala jsem, aby se naopak ve svých názorech výrazně lišili a uváděli vlastnosti rozdílné. To se ale nepovedlo, a tak byla ztížena práce s dalšími úkoly. Výsledky dosavadní práce spíše poukazovaly na předsudky či na hodnocení podle zevnějšku. Všechno tedy vycházelo z prvního úkolu, který se nepovedl. Ukázalo se, že jsem měla možná vybrat jiný obrázek, který by byl méně jednoznačný a u kterého by se studenti tolik neshodovali. Také bylo možná matoucí, že při práci s fotografií šlo o posuzování cizího člověka, kdežto v úryvku šlo o hodnocení sebe sama. Tento úkol by byl možná vhodnější pro práci s Povětroněm, kde jde o pluralitu pohledů a názorů na neznámého člověka. Tam by studenti možná viděli větší spojitost. Obrázek na začátek hodiny je možná motivační, ale v tomto případě ne příliš funkční.

V druhém úkolu se objevovaly odpovědi typu:

„Názory spolužáků se v něčem lišily, ale co se týče výrazu muže, ten působí snad na všechny sebevědomě.“

„Upravený třícátník, kterému sebevědomí nechybí.“

„Dívčám se líbí a všichni je považují za upraveného a moudrého.“

Fakt, že studenti odpovídali tímto způsobem, znamená, že nebyli schopni zobecnění. Pracovali pouze s konkrétní rovinou a shrnovali pouze názory

spolužáků o vlastnostech muže, ačkoliv jsem chtěla, aby se zkusili filozoficky povznést nad to, co slyšeli.

Nebo došli k zobecnění, ale vyvodili jinou myšlenku, než jsem původně očekávala:

„Každý vidí tohoto muže jinak, soudíme ho ale předčasně. Jak můžeme vědět jaký je, jen podle fotografie, kde se lidé tváří většinou unyle. Lidé jsou plní předsudků.“

„Každý si je schopen vytvořit názor na člověka již podle prvního dojmu. Může být jiný než skutečnost. Zevnějšek určuje, jak působíme na lidi.“

„Lidi lžou, když tvrdí, že nejsou povrchní. Každý dokáže z jedné černobílé fotky vyčarovat charakteristiku. To, že se ve většině bodů shodujeme, ukazuje na pravdivost kulturních stereotypů, většina z nás má podobná kritéria prvního dojmu. A není to špatně. Je špatně to popírat.“

„Naše názory a odhady se liší v mnoha faktech a detailech. Ale základní myšlenka zůstává stejná. Z výrazu tváře a způsobu oblečení vyčteme téměř totéž, protože to v naší společnosti má takový význam. Podobný věk, je sebevědomí, snaží se působit elegantně, z dobré společnosti. Zbytek je individuální, závisí na osobních zkušenostech.“

Zřídka se objevila odpověď, která by byla alespoň „na cestě“ a obsahovala by náznak očekávané myšlenky. Nemůžeme však tuto odpověď považovat za dostatečnou (důležitou myšlenku jsem označila podtržením).

„Je v nás přesně tolik osobností a životů, které jsme ochotni žít a dát. Jsme plni paradoxů, nedáváme smysl a to je to, co nás naplňuje. Nesnažte se porozumět, zkrátka to přijměte. Ne vše má vysvětlení, ne vše má definice.“

Ukázalo se, že druhý úkol nebyl formulován dost jasně. Sama jsem jim tedy musela interpretovat, o jakou myšlenku mi přesně šlo, protože k tomu vůbec nedošli. Zkušenost ukázala, že jsem se třeba měla zeptat jinak, protože studenti neviděli spojitost mezi prvním úkolem a dalšími, které na něj navazují. Některé studenty to odvedlo úplně jinam, než jsem očekávala.

Ve třetím úkolu se objevují různé názory. Někteří studenti tvrdí, že úryvek myšlenku spíše nedokládá:

„Přijde mi, že ne.“

„Text na první (ostatně i druhý a třetí) pohled vůbec nesouvisí s obrázkem ani úkolem. Částečně, až když nám byla myšlenka předložena, jelikož jsme k ní v podstatě nedošli. Když nám byl sdělen a vysvětlen kontext, dává celá věc konečně smysl a dá se říci, že ano.

Jiní žáci uvádí, že úryvek myšlenku dokládá, ale stejně tak může dokládat něco jiného:

„Víceméně ukázka dokládá myšlenku. Ukázka je o různých pohledech, popisech jedné osoby. Nedá se však říci, že by onen člověk byl zároveň smíšeninou všech nebo pouze „jedinina“. Je o tom, že každý vidí v tomtéž něco jiného a nedá se říci, že by to nebyla pravda. Ale ukázku můžeme vnímat i jinak pokud neznáme hlavní myšlenku.“

„Tak i onak. Ukázka podle mě ukazuje spíš na vnitřní boj každého - morálky a chamtivosti, štěstí a frustrace, strachu a naděje. Ale to může být právě tím předpokladem názorové plurality.“

Jiní souhlasí s tím, že úryvek dokládá myšlenku plurality pohledu na sebe sama:

„Nejspíše ano, hlasy spolu nesouhlasí, ukazuje to, že člověk vede rozdílné, klidně až protichůdné názory i ve vlastní hlavě.“

„Ukázka souvisí s pluralitou osobnosti, ne s pluralitou názorů. Avšak každý člověk má spoustu názorů sama na sebe a nevidí se jako jednu osobu.“

„Ano, pluralitní pohled na sebe sama, ale až po naznačení od přednášející, neviděla jsem souvislost s předchozími úkoly.“

Ve čtvrtém úkolu studenti vůbec nevěděli, koho by měli k tomuto úryvku a k této filozofii zařadit. Někteří jedinci uváděli jména jako Schopenhauer, Hrabal, Pratchett. Studenti byli překvapeni, že se jedná o Karla Čapka.

Ukázalo se, že vybraný úryvek nebyl pro žáky jednoznačný. Neviděli v něm jednu markantní myšlenku, kterou jsem chtěla, aby odhalili. Studenti uváděli, že když už vědí, co mají hledat, tak se to v textu dá najít, ale nemusí. Stejně tak se z úryvku dají vyčíst i jiné věci. Kdyby nevěděli, na co se mají zaměřit, tak by to v textu neodhalili. Měla jsem vybrat jiný úryvek, kde by bylo dobře viditelné, že existuje pluralita pohledů na sebe sama a že se člověk skládá z více osob.

Uvědomila jsem si, že jsem při výběru úryvku a při formulaci a řazení otázek, možná až příliš vycházela ze své perspektivy. Vycházela jsem ze svých znalostí a z četby celého textu, ale studenti celý text nečetli, tudíž neznali spousta okolností a celkovou intenci díla. Museli vycházet jen z předloženého úryvku. To jsem si možná málo uvědomila a nevžila jsem se dostatečně do jejich role. Měla bych se příště více zamyslet nad tím, na co jsou schopni přijít a potlačit svůj pohled.

Možná by bylo vhodné jiné řazení úkolů. Začít fotografií, následně přečíst úryvek textu a pak teprve, na základě těchto dvou činností, vyvozovat myšlenku. Hledat, co je pro text i práci s fotografií společné.

Studenti se doposud ve výuce noetickou trilogií příliš nezabývali. V této třídě jen jedna studentka četla Hordubala, ostatní studenti ani nevěděli, které části trilogii tvoří. Studenti pracovali samostatně. V hodině jsme postupovali podle jednotlivých úkolů. Studenti vždy měli čas na vypracování a následně jsme si prezentovali jejich názory. Práce s listem vyšla na celých 45 minut.

Na základě zkušenosti jsem si uvědomila, že je důležité uspořádání pracovního listu. Ačkoliv jsem v hodině zadala, že se zatím zaměříme jen na první úkol, spousta studentů se mě začala ptát, jestli si mají přečíst úryvek. Možná studenty zmátlo, že je text jako první v pořadí, což by naznačovalo, že ho mají také první přečíst. Myslím, že by bylo vhodnější, aby samotný text byl až u třetího úkolu, který s ním pracuje.

PRACOVNÍ LIST Č. 8

Biegl třepal rukou. „Ale kdepak! Byla to docela obyčejná, sprostá, šeredná vražda pro peníze. Já vám povím, jak to bylo. Hordubal věděl, že Manya je milenec jeho ženy, a bál se ho. Proto nosil své peníze na krku, proto Manyu zasnoubil s Hafíí, proto ho na konec vyhnal, proto se zavíral ve chlévě – Docela jasný případ, Gelnaji.”

Gelnaj zamyšleně mrkal. „Já zas myslím pořád na ty koně. Štěpán měl rád koně. O jiném prý nemluvil než o tom, přikoupit roviny a nic než koně pěstít. Teď zrovna se prodává kus roviny za Hordubalovými loukami. Třeba chtěl Manya na Hordubalovi, aby to koupil, a ten ne, a peníze nosil za řadry – Já bych se, Karlíčku, nedivil, kdyby to bylo pro to.”

„To máte prašť jako uhoď: pro peníze. Z lásky k Polaně

to jistě nebylo.”

„Kdopak ví.”

„Ne. Vy jste, Gelnaji, starý četník a rozumíte dědině.

Ale já jsem mladý četník a mám sakra nějaký smysl pro ženskou. Díval jsem se na Polanu: je to nehezká, kostnatá tetka – a stará, Gelnaji; pravda, měla s čeledínem poměr – Já myslím, že ji to stálo hromadu peněz. Pro tu, Gelnaji, by se Hordubal nedal zabít, pro ni by Štěpán nevraždil.

Ale pro peníze – to je jasné. Hordubal byl venkovský lakomec, Polana jen dědit, aby si mohla držet milence, Štěpán byl chamtivec na prachy – a máte to. Gelnaji, v tom všem nebylo tolikhle lásky.” Biegl lusk nul prsty. „Špinavý případ, člověče, ale jasný.”

„Dobře jste si to, Biegl, seštimoval,” ocenil starý Gelnaj.

„Jako pan státní. Máte to takové jednoduché –”

Biegl polichocen ukázal zuby.

„– ale po mém, Karličku, by bylo ještě jednodušší, kdyby si Juraje Hordubala vzal Pán Bůh. Zápal plic, amen.

A vdova by si po čase vzala čeledína – – narodilo by se děťátko – Ale vám se, Biegl, takový jednoduchý příběh nelíbí.”

„Ne. Mně se líbí zjistit pravdu. To, Gelnaji, je práce pro chlapa.”

Gelnaj zahloubaně pomrkává. „A máte pocit, Karličku, že jste ji jako našel? Tu pravou pravdu?”

ÚKOLY

1) Co je pravda? Je to entita (vlastnost, relace, harmonický celek, přesvědčení,...) nebo je to pouze prázdný pojem nebo něco jiného?

2) Je pravda poznatelná? Jak ji poznáváme?

3) Je pravda dobrá? Je vše pravdivé dobré?

4) Který z výroků je pro Vás nejpřijatelnější a proč?

- Pravda je to, co poznáváme.
- Pravda je to, co je výsledkem našeho poznání.
- Pravdivé je to, co neodporuje přijatému systému pravd.
- Pravdivé je to, co si neprotiřečí.

- Pravdivé je to, co je prospěšné a užitečné.
- Pravda je to, co dává smysl tomu, co říkáme.
- Pravdivé je to, na čem se shodneme.
- Pravda je shoda věci a rozumu.

5) Jaký vnímáte rozdíl mezi absolutní a relativní pravdou?

6) Jak je vnímána pravda v úryvku?

REFLEXE NÁVRHU

Cílová skupina	3. – 4. ročník SŠ
Cíl z hlediska učitele	student vysvětlí své pojetí pravdy a posoudí problematiku pravdy z hlediska textu
Použité organizační formy, metody	individuální, frontální, diskuse, práce s textem

Tento pracovní list je velmi založený na subjektivním názoru a vlastním pohledu na věc, což vlastně samo o sobě dokazuje filozofii Čapkovy tvorby. Cílem tohoto pracovního listu je dovést studenty k relativizaci pravdy, k myšlence, že každý má svoji pravdu a že neexistuje jedna absolutní pravda, která by platila vždy, všude a pro všechny.

Úkoly zadávám tímto způsobem proto, aby si studenti uvědomili, že i na samotný pojem pravdy existují různé pohledy. Každý má svoji pravdu o tom, co je pravda. Každý si pod pravdou představí něco jiného. To dokládá myšlenku, že existují různé úhly pohledu, pluralita pohledu.

V pracovním listu se postupuje od obecných otázek o pravdě až k práci s úryvkem a doložením myšlenky v textu. Přemýšlela jsem ale také o variantě zaměnit pořadí úkolů. Kdy bychom nejprve pracovali se samotným textem a pak by teprve následovalo uvažování o otázce pravdy. V tomto případě by se tedy vycházelo přímo z textu. Úkoly zadávám v tomto pořadí proto, aby si studenti uvědomili, že pokud hovoříme o pravdě, není to vůbec nic

jednoznačného a samozřejmého. Snažím se je motivovat k zamyšlení. Potřebuji nejprve zjistit, co si studenti pod kategorií pravdy představují, abychom s ní mohli dále pracovat a dokládat její postavení v textu.

Tento úryvek jsem vybrala proto, že jsou na něm zřetelně rozpoznatelné rozdílné názory dvou vyšetřujících, zároveň ale není jasné, který z nich je správný. Dochází zde tedy k polemizování a obhajování svého názoru, své pravdy o vraždě Hordubala. Zároveň jako velmi inspirativní bych označila poslední větu: „*A máte pocit, Karličku, že jste ji jako našel? Tu pravou pravdu?*“, která přímo vybízí k zamyšlení se a nechává myšlenku jakoby otevřenou a nedořešenou.

Četba samotného úryvku následuje až po vypracování pěti úkolů, kdy společně se studenty dojdeme k tomu, co je pravda a jak vnímají rozdíl mezi absolutní a relativní pravdou.

Hned v prvním úkolu se ptám právě tímto způsobem, abych studenty naladila na filozofické myšlení. Úvodní úkol otevírá problematiku pravdy na první pohled jednoduchou, ale zároveň velmi obtížnou otázkou co vůbec je pravda. V dalším úkolu se mají studenti zamyslet nad tím, jak pravdu poznáváme a jestli je to vůbec možné. Na třetí otázku se ptám právě takto, protože bych ráda dospěla k problematice milosrdných lží, jestli jsou správné či nejsou. Čtvrtý úkol nabízí různé formulace pravdy, které vychází z různých filozofických směrů. Očekávám zde, že si studenti jeden výrok vyberou a ten okomentují vlastními slovy, proč si ho vybrali, proč je zaujal. Pátý úkol zadávám právě tímto způsobem, aby si studenti uvědomili diferencii mezi absolutní a relativní pravdou. Zadávám ho s ohledem na následující šestý úkol, kde se v úryvku pracuje s pravdou relativní, a potřebuji, aby studenti tomuto rozdílu rozuměli a byli tak následně schopni správně rozpoznat, o jaké pojetí pravdy se jedná. Šestý úkol zadávám právě tímto způsobem, aby se studenti na základě předchozích úkolů sami rozhodli, jak vnímají pravdu v předloženém úryvku. Očekávám, že většina studentů správně určí, že v textu se objevuje pravda relativní.

REFLEXE PRAXE

Charakteristika cílové skupiny

Ve třídě je celkově 28 studentů, z toho 18 dívek a 10 chlapců. Ve třídě se objevuje sedm výrazně rychlejších studentů a pět naopak pomalých. Ti

rychlejší vše zvládnou za velmi krátkou dobu, ale bohužel často na úkor úrovně. Pomalejší studenti pak pracují velmi pečlivě, ale mnohdy těžkopádně a s malým výsledkem. Zároveň rychlejší studenti patří i mezi bystřejší, což se projevuje častými dotazy, připomínkami, které naznačují větší zájem studentů o probírané téma, ale také někdy „žvaní“. Také se ale v této třídě objevuje spousta studentů, kteří si jen tupě zapisují, co vyučující vykládá a nepřemýšlí o obsahu. Mnohdy takoví studenti nestíhají, protože se učí na jiné předměty. Mezi nejčastější formy práce v této třídě patří samozřejmě výklad, frontální vyučování, dále pak poslech, práce ve skupinách, prezentace studentských prací- slovní i podpořená využitím počítače. Výjimečně se pak objevuje hodina, která má být pro studenty zábavnější, kde se pracuje s různými křížovkami a jsou zapojeny hry.

Dílčí závěry

Hodinu jsem zahájila slovy: „V minulé hodině jsme se dozvěděli o tom, že Karel Čapek pracuje ve svých dílech s určitou filozofií a my na to dnes navážeme. Budete mít jedinečnou možnost sami si zahrát na filozofy. Budete se zamýšlet nad kategorií, která zajímá filozofy už od starověkého Řecka. Zabývali se jí například i Platon či Aristoteles. V dnešní hodině se budeme věnovat problematice pravdy.“

V prvním úkolu se studenti měli vyjádřit k tomu, co je podle nich pravda. Studenti byli ve svých odpovědích velmi struční, mnohdy uváděli pouze jednu větu. Očekávala jsem, že se více rozepíší. Někteří studenti neuvedli žádnou myšlenku, což znamená, že buď byl úkol pro ně příliš náročný, nebo nebyli ochotní nad úkolem přemýšlet. Řekla jsem jim, aby si alespoň vybrali z vyslechnutých odpovědí spolužáků, co je jim názorově nejbližší, a to aby zaznamenali do svých pracovních listů. Odpověď jednoho studenta byla pro mě velkým překvapením, protože v hodině připomněl Aristotelovu adekvátní teorii pravdy, což znamená, že dokáže využívat informace získané v jiných předmětech a je schopen mezioborového propojení. Někteří studenti spojovali pravdu s přesvědčením, vírou, že něco tak je. Jiní zase s faktem, který nelze popřít, se skutečností, s průkazností, stavem, kdy nazýváme věci pravými jmény. Tato otázka je velmi subjektivní a nelze vymezit, která odpověď je správná a která není. Záleží na osobním pocitu. Už v této otázce studenti směřovali svými odpověďmi k tomu, že pravda je individuální a že každý má

svoji pravdu, což znamená, že tento fakt vnímají jako lidskou přirozenost. V pracovních listech se objevovaly odpovědi typu:

„Pravda je to, co není lež, to co je skutečné, správné (ne chybné).“

„Pravda je to, co se opravdu stalo, tvrzení, které je podloženo skutečností.“

„Pravda vyjadřuje skutečnost, pro každého ale může být jiná.“

„Pravda je pro každého jiná, něco co se shoduje s tím, v co věříme.“

„Přesvědčení, které se mění s každým jedincem.“

„Výrok, o kterém se lze přesvědčit, že je zcela reálný a skutečný.“

„Pravda je pojem, každý pravdu vidí jinak a jinak si ji představuje, nikdo podle mě neví, co to je.“

„Osobní přesvědčení, že jednáš správně a můžeš to dokázat vlastními (slovy) názory, je to to v co věříte i když je vám vnucováno něco jiného.“

„Naše přesvědčení či víra v něco, co pravdivé vůbec být nemusí. Pravda je individuální, každý má svou vlastní.“

Ve druhém úkolu se měli studenti vyjádřit k poznatelnosti pravdy. Tato otázka je opět velmi subjektivní a opět nelze určit, kterou odpověď můžeme označit za správnou a kterou nikoli. Někteří studenti zastávají názor, že poznatelná je, což znamená, že mají převážně pozitivní zkušenosti s odhalováním pravdy z osobního života.

„Ano je. Poznáváme ji buďto pomocí nějakých důkazů nebo citem.“

„Je poznatelná za předpokladu, že si člověk přizná, že se může mýlit.“

„Záleží na situaci, to jestli je věc skutečně žlutá poznáme tak, že se na ní podíváme, ale to jestli má jeden člověk druhého skutečně rád už tak snadno nerozeznáme.“

„Je poznatelná, dá se srovnat s pravými fakty.“

„Osobně si myslím, že lze pravdu poznat. Obvykle poznáte, že člověk lže, prostě to vycítíte. A ve chvílích, kdy nelže, mluví čistou pravdu.“

„Myslím si, že u člověka, kterého známe dobře, lze někdy poznat, zda mluví pravdu nebo ne. Poznáme to podle gest, řeči těla.“

„Ano, ale obtížně. Poznáváme ji různými způsoby, ale ne vždy úspěšně. Můžeme ji například poznávat tak, že se vyptáváme, dokud si nemyslíme, že jsme dospěli k pravdě.“

Jiní studenti zase uváděli, že je velmi obtížné pravdu poznat a že mnohdy poznatelná není:

„Není poznatelná, nikdy nemůžeme na 100% poznat, jestli někdo mluví pravdu.“

„Pravda je jen těžko poznatelná, poznáváme ji skrz víru, že nám předložená tvrzení jsou pravdivá.“

„Nepoznáme, pro každého je jiná, jde o to jestli, se sejdou lidé, co se shodnou.“

U třech studentů odpověď na tuto otázku chyběla. Opět zde může být na vině přílišná náročnost úkolu či neochota se tímto problémem zabývat, ale předpokládám, že je spíše problém na straně úkolu, protože ostatní úkoly v pracovním listu měli vyplněné.

Ve třetím úkolu se měli studenti vyjádřit k tomu, zda je pravda dobrá. Zde se podle mého očekávání často objevil názor, že pravda je sice dobrá, ale že někdy je lepší zalhat, abychom někomu neublížili, že pravda může být někdy velmi nepříjemná, krutá a bolestivá. Převažovaly odpovědi tohoto typu proto, že se studenti ve svém životě již setkali se situacemi, kdy bylo lepší zalhat než uvést pravdu a jsou schopni tyto situace reflektovat. Na ukázkou uvádím několik odpovědí:

„Pravda nemusí být vždy ta lepší varianta, mnohem častěji je podle mě říct člověku nějakou tu milosrdnou lež, která druhého tolik nezraní.“

„Někdy je možná lepší žít ve lži a být spokojený než naopak.“

„Ne vždy je dobrá, někdy jsou lepší růžové brýle než krutá pravda.“

„Pravda je v některých směrech určitě dobrá, ale někdy se těžce poslouchá.“

„Ve většině případech ano, ale myslím, že v určitých chvílích není špatné lhát. (Například je lepší malému dítěti říct, že babička odešla do nebe, než že ji zabil sériový vrah.)“

„Pravda je tak dobrá, jak dobře ji použijeme.“

Objevila se také poměrně radikální odpověď:

„Jak můžeme říct, jestli je dobrá, když stejně naše celé životy a svět je lež.“

To, že student odpověděl tímto způsobem, znamená, že nevěří v pravdu a vidí kolem sebe jen lež. Podle mého názoru má negativní zkušenosti ve svém osobním životě.

V tomto momentu si uvědomuji, že jsem mohla ještě doplnit otázku podotázkou, kdy v životě studenti museli použít milosrdnou lež a jaký důsledek to mělo. Tímto by došlo k transcendenci, k propojení s jejich vlastním životem a studenti by tak viděli osobní význam této problematiky.

Ve čtvrtém úkolu měli studenti vybrat výrok, který souzní s jejich názorem. Zároveň jsem jim nabídla, že pokud si nevyberou ani jeden výrok, tak mohou vymyslet vlastní myšlenku, formulaci, ale nikdo nic nevymyslel. Také se rozvinula poměrně zajímavá diskuze nad tím, které z uvedených výroků vlastně dávají smysl. Studenti si vybrali z nabízených výroků, ale už svůj výběr nepodložili argumenty, proč si vybrali zrovna ten daný výrok. Myšlenka tak nebyla dále rozvinuta. Nejčastěji si studenti vybírali poslední výrok, že pravda je shoda věci a rozumu, ale bohužel nemám od studentů obhájené, proč si ho vybírali. Mezi zvolené patřily také výroky, že pravda je to, co dává smysl tomu, co říkáme, dále že pravdivé je to, co si neprotiřečí. Méně se pak objevil výrok, že pravda je to, co je výsledkem našeho poznání.

V pátém úkolu jsme se dostali k problematice absolutní a relativní pravdy. Tato otázka zůstala nezodpovězena u pěti studentů. V tomto úkolu jsem očekávala odpověď, že absolutní pravda je platná vždy, všude a pro všechny a je jen jedna jediná, zatímco relativní pravda se váže k určité individualitě a je to pravda každého jedince, tudíž neexistuje jen jedna jediná pravda, ale je tolik pravd, kolik je osobností. Někteří studenti tuto myšlenku vystihli poměrně výstižně:

„Všechno je relativní, tudíž absolutní pravda neexistuje. Nicméně absolutní pravda je taková, která je za každé situace z každého úhlu pohledu stejná a zcela nezávislá na okolí. Relativní pravda je pouhá iluze pravdy závislá na osobnosti.“ (V této odpovědi jen nesouhlasím s pojmem iluze pravdy, protože se skutečně jedná o pravdu, ale o subjektivní, z pohledu jednotlivce.)

„Absolutní pravda je pouze jedna jediná a relativní se mění s individualitou jedince.“

Jako méně přesné bych označila odpovědi:

„Absolutní- nedá se o ní polemizovat, je jen jedna pravdivá možnost. Relativní- více tvrzení, která v danou situaci mohou pravdivá (současně) a nevyvrací se navzájem.“

To, že student odpověděl tímto způsobem, znamená, že správně vnímá rozdíl mezi absolutní a relativní pravdou. Uvědomuje si, že absolutní pravda je jen jedna, zatímco v případě relativní pravdy je jich více, ale v této odpovědi chybí myšlenka, že relativní pravda je spojená s lidskou osobností, váže se na konkrétního člověka, relativní pravda je pravda každého člověka.

Někteří studenti rozdělení na relativní a absolutní pravdu odmítli:

„Pravda se na něco dělí? Jak? Je jen jedna pravda, to je jasné, jenomže na to lidé nikdy nepřijdou.“

„Není mezi nimi rozdíl- pravda je pravda.“

Dále se objevily odpovědi, se kterými nemohu plně souhlasit, které jsou nepřesné. Například, že absolutní pravda je úplná pravdivost výroku, zatímco relativní pravda je pouze částečná pravdivost výroku. Dále:

„Absolutní pravda je stoprocentní pravda, kde neexistují žádné pochyby o tom, že se jedná o pravdu, zatímco relativní pravda je pravda, která se může tvářit jako pravda, i když se ve skutečnosti o pravdu nejedná.“

„Absolutní pravda je něco, o čem můžeme s naprostou jistotou tvrdit, že se jedná o pravdu dlouhodobě, Relativní pravda je pravda momentální.“

„Absolutní- neexistuje nic, co by ji popíralo. Relativní- v určitém smyslu je pravda popíratelná, pravdivost připadá jen na určitý výrok.“

„Absolutní pravda- vždy ji vnímáme jako pravdivou a skutečnou. Relativní pravda- může se lišit v různých situacích.“

V šestém úkolu měli studenti zhodnotit, jak autor pojímá pravdu v předloženém úryvku, zda je absolutní či relativní. Převažovaly odpovědi, že každý vidí pravdu jinak a snaží se tu svoji pravdu obhájit. Každý má svoji vlastní pravdu, tudíž se jedná o pravdu relativní, což znamená, že studenti správně pochopili rozdíl mezi absolutní a relativní pravdou a jsou schopni tento poznatek aplikovat v rozboru textu.

„Jako relativní pravda, je to směs odlišných názorů, ze kterých se lidé snaží vydedukovat tu absolutní- pravou pravdu. Podle mě ji ale nikdy zjistit nemohou, protože už se nikdy nemůžou dozvědět všechny okolnosti té události.“

„Je nejasná, ani jeden nevěděli, jak to bylo, každý má svoje domněnky, o kterých si myslí, že jsou pravdivé, ale vyplývají z jejich osobnosti nebo zážitků z dřívějšíka.“

„Pravda není jasná, každý má své domněnky, které chce obhájit a prokázat, že jsou pravdivé.“

Myslím, že jako užitečné se prokázalo mezioborové propojení se základy společenských věd, konkrétně filozofií. V tomto bych spatřovala velké plus tohoto pracovního listu. Umožňuje přecházet z literatury k filozofii a opačně. Práce s tímto pracovním listem vystačila na 40 minut výuky.

Tato hodina byla velmi filozoficky zaměřená, chtěla jsem jí přimět studenty přemýšlet ve filozofické rovině a využít reflektivní činnost v literárním textu.

Na závěr hodiny jsem se studentů zeptala, jestli jim dnešní hodina přišla náročná. Reakce se lišily. Někteří uváděli, že velmi a někteří, že to „šlo“. V tomto momentu spatřuji svou chybu, protože jsem se měla zeptat studentů, kterým práce přišla obtížná, v čem jim to přišlo náročné, proč.

Zkušenost ukázala, že úryvek byl vhodně zvolený a pro žáky přístupný. Někteří studenti uvedli, že je na něm dokonce i lépe vidět pluralita pohledu, kterou jsme řešili minulou hodinu a která s relativizací pravdy úzce souvisí. Všichni studenti uznali, že v tomto úryvku je pravda relativní a že existují různé pravdy vycházející z rozdílnosti postav, osob.

Ukázalo se také, že úkoly jsou vhodně formulovány a jsou v adekvátním pořadí.

Podle mého názoru se podařilo naplnit cíl, který jsem si na začátku stanovila. Studenti postupně došli k tomu, co znamená relativizace pravdy, jaký je rozdíl mezi absolutní a relativní pravdou a zhodnotili, jak Karel Čapek pracuje s kategorií pravdy ve svém díle.

ZÁVĚR

Diplomová práce pojednává o jiných možnostech práce s Čapkovou tvorbou, než je jen teoretický výklad a následná četba úryvků z čítanky. Pro podklady pracovních listů jsem si vybrala Čapkovu noetickou trilogii, o které si myslím, že by měla být součástí středoškolského kánonu.

Závěry vyplývající z ověřování navrhovaných aktivit ve výuce literatury na střední škole dokazují, že navržené a použité metody je vhodné k výuce literatury použít. Přinášejí nový způsob práce. Na ten je však nutné studenty připravit. Výhodou těchto pracovních listů je, že největší část práce v hodině nespadá na učitele, ale na studenty samotné. Studenti pracují na základě svých znalostí a schopností za využití textu.

Praxe ukázala, že studenti Čapkovu trilogii nečtou a v mnohých případech o ní nikdy neslyšeli, přesto ale většinou neměli problém s porozuměním textu a stavěli se k tomuto dílu vesměs pozitivně. Ukázalo se, že ačkoliv studenti správně a přirozeně vnímají, že na vše existuje více pohledů, samotný pojem „pluralita pohledu“ byl pro žáky nový.

Práce s noetickou trilogií na SŠ obnáší vhodné stanovení konkrétní myšlenky, ke které chceme se studenty dojít. Nezaměřovat se na pouhý obsah, ale na filozofické směřování díla, které však musíme nejprve sami pochopit, abychom byli schopni studenty nasměřovat správným směrem. Dále tato práce obnáší mít připravené zajímavé úkoly, které budou iniciovat k práci a podporovat zájem studentů, aby si trilogii přečetli celou. Také je velmi důležité zvolit vhodný úryvek, který bude pro studenty srozumitelný a který bude v logickém propojení se zadanými úkoly.

Jako užitečné se ukázalo propojení literární výchovy se základy společenských věd, protože studenti mohou lépe pochopit příčiny a vztahy přesahující předmětový rámec, lépe chápat probíranou látku v celkovém rozsahu svých znalostí a vědomostí a stavět na tom, co už dosud slyšeli. Toto mezipředmětové propojení může studentům ukázat, že filozofie nejsou jen „plané řeči“, ale že má své místo v běžném životě a životě literatury a že může být často ukryta i v na první pohled běžném, obyčejném příběhu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BURIÁNEK, F.: *Čapkovské variace*. Praha: ČS, 1984.

ČAPEK, K.: *Hordubal; Povětroň; Obyčejný život*. Praha: Slovart, 2011.
ISBN 978- 80- 7391- 459- 2

HNÍK, O.: *Hravá interpretace v hodinách čtení a literární výchovy*. Jinočany: nakladatelství H&H Všehradská, s.r.o, 2002.

LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J.: *Tvořivé vyučování*. Praha: Grada, 2003.

OPELÍK, J.: *Milované řemeslo*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80- 7215- 116-9

PRŮCHA, J.: *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997.

RESUMÉ

Diplomová práce se zabývá možnostmi práce s dílem Karla Čapka ve výuce literatury na střední škole. Její podstatou je ověření navržených aktivit v praxi a reflexe dosažených výsledků. Výchozími díly pro navržené aktivity jsou Hordubal, Povětroň, Obyčejný život. Společným cílem aktivit je umožnit žákům přímý kontakt s literárním dílem a jeho interpretace přitažlivým a pochopitelným způsobem. Závěry práce jsou odvozeny z výsledků činností, pozorování a reflexí žáků. Navržené aktivity zdůvodňuji dílčími cíli, které jimi chci naplnit, v reflexích hodnotím jejich průběh a naplnění cílů.

SUMMARY

Graduation thesis concerns possibilities of working with Karel Čapek's work in teaching literature at high school. Its essence is verifying proposed activities in praxis and reflexion of results achieved. Source publications for proposed activities are Hordubal, Povětroň, Obyčejný život. Common goal of those activities is to get pupils in direct contact with literature and its interpretation by attractive and understandable way. Conclusions of the thesis are derivated from results of activities, observation and pupils reflections. I give reason for proposed activities by partial goals that I want to fulfill with them. In reflections I evaluate the process, reaching goals.

KLÍČOVÁ SLOVA

Karel Čapek

Noetická trilogie

Vzdělávací obsah

Vzdělávací cíl

Didaktická transformace

Pluralita pohledu

PŘÍLOHY

a) vypracovaný pracovní list č. 3

Jasnovidec, s hlavou na stranu, se zdál vychutnávat tento obraz. „Zvláštní je,“ poznamenal, „že tutéž událost lze vyložit dvojím naprosto různým a při tom správným způsobem. Rozhodl-li se Případ X tak překotně k návratu, řekli byste a řekl by i on: to bylo proto, aby mu nebyl ukraden jeho duševní majetek. Počal se strašně bát o své sešity, když viděl, že by mohly mít jakousi cenu. Zajisté lze z toho vytěžit značné peníze - ani ta stránka věci nebyla lhostejná Případu X, který už nebyl mladíkem. Ale hlavně tu byl ten motiv, že šlo o jeho věc, ten prudký přízvuk na já, jemuž neuniká nikdo z nás lidí. Hájíme svou věc, své právo, své dílo tak instinktivně a zuřivě, jako bychom hájili svůj vlastní život.“

„Ale na druhé straně,“ děl jasnovidec a naklonil hlavu k druhému rameni, jako by tím získal vhodný zorný úhel, „toto jsou pohnutky okamžité čili aktuální, řekl bych, pouhé záminky, aby mohl být vykonán akt rozhodnutí. Nazíráme-li na Případ X v úhrnu jeho života, má se věc jinak. Nešlo jen o jeho duševní vlastnictví, nýbrž o něco většího a těžšího: o jeho povinnost, které kdysi unikl tím, že se nechal porazit. Porušil svůj úkol, se který nebyl, a pustil jej z ruky; od té doby žil životem lichým a nesvým, životem bludným; mohlo by se říci, sešel s cesty. Ano, tomu se říká tragická vina, a je to opravdu vina, i když nemohl jednat jinak. A nyní se vrací - nebo je svým vnitřním řízením vrácen k cestě, kterou ztratil, protože mu nebyla dána trpělivost a odhodlání, aby šel po ní dál. Vrací se, člověk organicky zničený, zamořený opojením únavy, ale zralý. Teď už zná strašnou a neodmluvnou závaznost života, neboť cítí povinnost umřít. Kruh se uzavírá a veškerá nutnost se naplňuje.“

„Tedy se chtěl vrátit,“ připomněl chirurg po chvíli.

„Ano, ale předem bylo nutno vykonat to ono: prodat majetek a podobně. Čím víc se zadrhují tyto vnější překážky, tím prudčeji se zhušťuje jeho netrpělivost; prodlením dnů se jeho chvat stává skoro křečí. Je bez sebe zběsilostí návratu, každá minuta je mu sžíravou trýzní; konečně zašmodrchá a přerve vše a řítí se zpátky, zpátky, tam, odkud vyšel.“

„Lodí?“ zeptal se chirurg.

„...Nevím. Ale kdyby byl unášen světelným paprskem, bylo by mu i to nesnesitelně dlouhé a zatínal by nehty do dlaní v nepříčetné netrpělivosti. Jistě byl jeho návrat prudký a nekonečný jako střemhlavý pád.“

„Díval jsem se na mapu,“ podotkl chirurg. „Mohl letět via Florida, Kanada, Evropa nebo via Port Natal, Dakar, Evropa. Ale jaká náhoda, že by byl našel pohotovité letadlo!“

„Náhoda,“ mumlal jasnovidec. „Není žádných náhod. Bylo nutno, aby se ubíral tak prudce. Nechává za sebou ohnivou čáru jako meteor.“

„A... proč se zřítíl?“

„To už byl doma.“ Jasnovidec zvedl oči. „Rozumíte, musel se zřítít. Nebyl by už mohl nic udělat. Stačí, že se vrátil.“

ÚKOLY

- 1) Zamyslete se, zda-li se Vám někdy reálně stalo, že jste o někom uvažovali, hodnotili ho/ji, aniž byste ho/ji znali a jaké to mělo důsledky?
- 2) Představte si postavu kompletně zafačovaného muže, který spadl z nebe a o kterém nikdo neví, kdo je, protože je v komatu. Pokuste se i na základě přečtené ukázky vytvořit vlastní interpretaci života Případu X.
- 3) Zamyslete se nad tím, zda můžeme říci, že na vše existuje jen jediný možný pohled. Jak je tato myšlenka pojata v předloženém úryvku? Diskutujte ve dvojicích a nejdůležitější myšlenky zaznamenejte.

b) vypracovaný pracovní list č. 8

Biegl třepal rukou. „Ale kdepak! Byla to docela obyčejná, sprostá, šeredná vražda pro peníze. Já vám povím, jak to bylo. Hordubal věděl, že Manya je milenec jeho ženy, a bál se ho. Proto nosil své peníze na krku, proto Manyu zasnoubil s Hafii, proto ho na konec vyhnal, proto se zavíral ve chlévě – Docela jasný případ, Gelnaji.“

Gelnaj zamýšleně mrkal. „Já zas myslím pořád na ty koně. Štěpán měl rád koně. O jiném prý nemluvil než o tom, přikoupit roviny a nic než koně pěstit. Teď zrovna se prodává kus roviny za Hordubalovými loukami. Třeba chtěl Manya na Hordubalovi, aby to koupil, a ten ne, a peníze nosil za řadry – Já bych se, Karličku, nedivil, kdyby to bylo pro to.“

„To máte prašť jako uhoď: pro peníze. Z lásky k Polaně to jistě nebylo.“

„Kdopak ví.“

„Ne. Vy jste, Gelnaji, starý četník a rozumíte dědině. Ale já jsem mladý četník a mám sakra nějaký smysl pro ženské. Díval jsem se na Polanu: je to nehezká, kostnatá tetka – a stará, Gelnaji; pravda, měla s čeledínem poměr – Já myslím, že jí to stálo hromadu peněz. Pro tu, Gelnaji, by se Hordubal nedal zabít, pro ni by Štěpán nevraždil. Ale pro peníze – to je jasné. Hordubal byl venkovský lakomec, Polana jen dědit, aby si mohla držet milence, Štěpán byl chamtivec na prachy – a máte to. Gelnaji, v tom všem nebylo tolikhle lásky.“ Biegl lusk nul prsty. „Špinavý případ, člověče, ale jasný.“

„Dobře jste si to, Biegl, seštimoval,“ ocenil starý Gelnaj.

„Jako pan státní. Máte to takové jednoduché –“

Biegl polichocen ukázal zuby.

„– ale po mém, Karličku, by bylo ještě jednodušší, kdyby si Juraje Hordubala vzal Pán Bůh. Zápal plic, amen. A vdova by si po čase vzala čeledína – narodilo by se děťátko – Ale vám se, Biegl, takový jednoduchý příběh nelíbí.“

„Ne. Mně se líbí zjistit pravdu. To, Gelnaji, je práce pro chlapa.“

Gelnaj zahloubaně pomrkává. „A máte pocit, Karličku, že jste ji jako našel? Tu pravou pravdu?“

- 1) Co je pravda? Je to entita (vlastnost, relace, harmonický celek, přesvědčení,...) nebo je to pouze prázdný pojem nebo něco jiného? *Pravda je to, co si o pravdu mají lidé, které je podstatou skutečnosti!*
- 2) Je pravda poznatelná? Jak ji poznáváme?
- 3) Je pravda dobrá?, Je vše pravdivé dobré?
- 4) Který z výroků je pro Vás nejpříjemnější a proč?

- Pravda je to, co poznáváme.

- Pravda je to, co je výsledkem našeho poznání. *NE*
- Pravdivé je to, co neodporuje přijatému systému pravd. *NE*
- Pravdivé je to, co si neprotiřečí. *NE*
- Pravdivé je to, co je prospěšné a užitečné.
- Pravda je to, co dává smysl tomu, co říkáme.
- Pravdivé je to, na čem se shodneme.

• Pravda je shoda věci a rozumu.

5) Jaký vnímáte rozdíl mezi absolutní a relativní pravdou?

6) Jak je vnímána pravda v úryvku?

nechtěl se o ni polemizovat, je jen jedna pravdivá možnost

stejně tak, která v danou situaci mohou být pravdivé (pravdy) a nepravdivé se navzájem,

2) *pravda je pro někoho poznáním, potřebujeme ji "skoro všude, kde nám předložíme nějakým způsobem pravdu"*

3) *ne, protože pravda je často subjektivní a krátká*

pravda je doba, má pravdu doba?

6) *pravda není jenom, každý má své domněnky, které chce otestovat a prokázat, že jsou pravdivé*

c) vypracovaný pracovní list č. 5

Řekněme, že člověk je něco jako zástup lidí. V tom zástupu putuje, dejme tomu, obyčejný člověk, hypochondr, hrdina, ten s lokty a bůhvídko ještě; je to pomíchaný houfec, ale má společnou cestu. Vždycky někdo z nich je v čele a vede kus cesty; a aby bylo vidět, že vede, myslíme si, že nese v ruce standartu, na které je napsáno Já. Tak, teď on je Já. Je to jen slovo, ale takové mocné a velitelské slovo; dokud je tím Já, je pánem zástupu. Potom se protlačí dopředu zase někdo jiný z houfu, nu, a teď on nese tu standartu a je tím vedoucím Já. Řekněme, že to Já je jenom taková pomůcka, takový prapor udělaný jen proto, aby ten hlouček měl něco v čele, co představuje jeho jednotu. Kdyby nebylo zástupu, nebylo by třeba ani toho společného odznaku. Zvíře snad nemá žádné já, protože je jednoduché a žije jenom svou jedinou možností; ale čím jsme složitější, tím víc musíme sami v sobě uplatňovat to Já a zvedat je co nejvyšš: pozor, toto jsem Já.

ÚKOLY

- 1) Jaká je podle Vás hlavní myšlenka tohoto úryvku?
- 2) Myslíte si, že na člověka existuje jen jediný možný pohled? Zdůvodněte.
- 3) Pokuste se sami v sobě odhalit několik postav, životů, které skládají dohromady Váš obyčejný život, a napište úvahu.
- 4) Bylo pro Vás těžké odhalit v sobě více osobností?

1) Úryvek ukazuje na to, že každý člověk má více osobností → směřuje a stává se strážky, praporek, rysy, je rozdílů jedinec v daných situacích. A že všechny tyto rysy tvoří náš samotný, naši osobnost, naše Já.

2) Myslím si, že máš mě. Každý člověk se chová jinak v různých společnostech a jedná rozdílně na různé situace. Tedy jedni z nás může člověk vidět jako soběstačného a druhý jako nejpotřebnějšího na světě. Naše rysy se projevují dle prostředí, vztahů, podmínek, takže podle mě může mít jen jednu osobnost a ani jen 1 pohled na člověka.

3) Mám za to, že náš život je v tomto ohledu velmi rozmanitý. Jako komunikativní a sportovní založený člověk se pohybuji v mnoha společnostech, kde některé z nich mi jsou zrovna příjemné. Tedy jsem tam více odatitá, nervózní a možná i nepřijemná. ~~Je to~~ V těchto společnostech jsou tu příklady ~~podobných~~ lidí, kteří se mě vyvalují pocit študí, nesouhlasnosti.

a ~~to~~ negativní energie. Na druhé straně existují společnosti,
kde se cítím sama sebou, jsem šťastná, směje se a
nemusím se stále hádat, jestli jsem udělala nějakou věc
špatně. Když je vaříkade ~~to~~ okolí se rozvíjí má osobnost
nižšími energiemi. Další důležitým faktorem jsou vnější podmínky
a situace, které momentálně probíhají. Každý má nějaký
špatný den, je ~~podle~~ v blbě křivce a úroveň. Ale zároveň
jsou i dobré dny, kdy jsem plně optimistická a jen tak mě
něco nerozčilí.

Toto je jen podnět na to, jak každý z nás má různé
vlastnosti, rysy a osobnosti, které se projevují jen
někde a v určitých situacích.

4) Mělo by se mě těžit je odhalit a vidět si jít,
ale bylo těžší si je přiznat a ty negativní se
snadit změnit. Ale jsem přes lidi a ~~to~~ i když
nemí doživotně.

5) ~~odhalit~~
přiznat podstaty,
jedinečnost

d) vypracovaný pracovní list č. 6

Počkej, počkej, to není celá historie. (To se hádají dva hlasy, rozeznávám je docela zřetelně; ten hlas, který mluví teď, jako by něco hájil.) Mně přece nešlo v životě — o nějaký postup a takové věci! Že nešlo?

Nešlo. Já jsem byl příliš obyčejný na nějakou ctižádost. Nikdy jsem nechtěl vynikat; žil jsem svůj život a dělal jsem svou práci

Proč?

Protože jsem ji chtěl dělat dobře. Pohladit palcem po líci a rubu, a dobré je to. To je ten pravý obyčejný život.

Aha; a proto jsme seděli nakonec v tom úřadě, abychom nepěstovali už nic jiného než své postavení.

To — to bylo něco jiného; to už vlastně nepatřilo k tomu, jak to bylo před tím. Člověk se k stáru měnívá.

Nebo se k stáru prozradí, ne?

Nesmysl. To by se musilo už dávno ukázat, že se nějak deru do popředí či co.

Tak dobře. A kdopak to byl, ten klouček, který se trápil, že nevyniká nad své kamarády? Kdopak to tak prudce a bolestně nenáviděl syna malířova, protože byl silnější a smělejší, pamatuješ se?

Počkej, docela tak to nebylo; vždyť ten klouček si hrál většinou sám; našel si svůj malinký svět, svůj dvoreček z třísek a svůj kout mezi prkny; to mu docela stačilo, a tam zapomínal na všechno. Já to přece vím.

A proč si hrál sám?

ÚKOLY

1) jaká je hlavní intence textu, jak byste ukázkou shrnuli, co je v ukázce klíčové?

2) porovnejte ve dvojicích své odpovědi a společně rekapitulujte ukázkou

3) co Vás osobně na ukázce zaujalo, co se Vám líbilo nebo naopak nelíbilo?

- 1) člověk hodnotí svůj starší život, sám mluví, jaký vlastně byl, snaží se se obhájet, ale zároveň se neustále osocňuje, taková mírně hrdá
- 2) ukáзка se mi líbila, protože se sama se sebou rády často dohadují, když se snaží objektivně hodnotit nějaké své chování, protože minulí chování je shrnuté pocity a částičně zapomenutými souvislostmi, proč jsem co dělali / dělali...
- 3) člověk hodnotí svůj starší život, obhajoba svého jednání před svou ženou, mírně hrdá

e) vypracovaný pracovní list č. 7

Tak to máme třetího, povídá ve mně ten svárlivý hlas.

Jakého třetího?

Inu, jeden byl ten obyčejný, šťastný člověk; druhý, to byl ten s lokty, co se chtěl vydrápat nahoru; a ten hypochondr, to už je třetí. Nech si sloužit, člověče, to jsou tři životy, a každý je jiný. Absolutně, diametrálně a zásadně jiný.

Nu vidíš, a dohromady to byl jeden všední a jednoduchý život.

Já nevím. Ten s lokty nebyl nikdy šťastný; ten hypochondr se nemohl tak úporně drápat nahoru; a šťastný člověk nemohl přece být hypochondrem, to dá rozum. Marná řeč, tady jsou tři figury.

A jenom jeden život.

To je to. Kdyby to byly tři samostatné životy, bylo by to jednodušší.

Pak by každý z nich byl celý a pěkně souvislý, každý by měl svůj zákon a smysl — Ale takhle to máš, jako by se ty tři životy prostupovaly, chvíli ten a chvíli zase onen.

Ne, počkej, to ne! Když se něco prostupuje, to je jako horečka. Já to znám, já jsem míval noční horečky — Kriste, jak se mi všechno ve snách ohavně mátló a prostupovalo! Ale to už přece dávno přešlo, už jsem se uzdravil; nemám přece horečku, že ne, že nemám horečku?

Aha, to zas je hypochondr. Člověče, ten to taky projel! Co projel?

Všechno. Prosím tě, když má hypochondr umřít —

Ale tak přestaň!

ÚKOLY

1) Prozrazuje o tomto člověku něco tato fotografie? Dokázali byste o něm něco říci?

- namyšlený
- pravděpodobně model - ušev se snaží o módu
- věk okolo 25 let, bílého, muž
- neupovídaný

2) Dokázali byste na základě poslechu názorů svých spolužáků vyvodit zásadní poznatek, hlavní

myšlenku? *každý vidí tohoto muže jinak, soudíme ho ale přibližně, jak vidíme*

3) Myšíte, že tato ukázka dokládá myšlenku, ke které jsme došli v průběhu hodiny a proč?

4) Znáte autora, který pracuje s touto filozofií?

↳ Neznám.

↳ Vlasta souvisí s pluralitou osobností se s pluralitou názorů. Avšak každý člověk má svou vlastní osobnost a sebe nevidí se jako jedinou osobu.

podle jaký je, jak podle fotografie bude se lišit tím, jak ho vidíme? Kde je jeho plně přiznání.